

บทที่ 4 ผลการศึกษา

เพื่อให้เข้าใจภาพรวมของการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ในส่วนของผลการศึกษานั้นในเบื้องต้นจะนำเสนอแยกออกเป็น 3 ประเด็นตามลำดับ คือ กิจกรรมส่งเสริมทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพตามเกณฑ์การตรวจรับรองการพัฒนาศูนย์เด็กของคณะกรรมการแก้ไขปัญหาทันตสาธารณสุข เขต 10 และลักษณะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จากนั้นจะนำเสนอผลการศึกษาโดยยึดตามกรอบแนวคิดทฤษฎีวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นลำดับท้ายสุด

กิจกรรมการส่งเสริมทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

จากการสังเกตการจัดกิจกรรมต่างๆในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่าศูนย์ฯ ทั้ง 6 แห่งมีการจัดกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพตามแนวทางที่กองทันตสาธารณสุขกำหนด ทั้งนี้จะนำเสนอผลการศึกษาเป็นรายกิจกรรม โดยเริ่มจากกิจกรรมแรกคือ การสอนและควบคุมให้เด็กมีการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันทุกวัน

1. การสอนและควบคุมให้เด็กมีการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันทุกวัน

เด็กวัยนี้เริ่มมีทักษะต่างๆในการเคลื่อนไหวร่างกายแต่ความสามารถในการใช้สายตาและมือยังประสานกันไม่ได้ดี ผิด.จึงต้องมีส่วนร่วมในการช่วยเด็กแปรงฟัน โดยจัดให้มีการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันภายหลังจากที่เด็กรับประทานอาหารเช้าเรียบร้อยแล้วทุกวัน

ศูนย์เด็กที่มีการจัดกิจกรรมการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันได้ดีจะมีการจัดกิจกรรมต่างๆในศูนย์ฯได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะช่วงการรับประทานอาหารเช้าทุกวัน เด็กจะทำกิจกรรมเป็นลำดับต่อเนื่องกันอย่างอัตโนมัติ ตั้งแต่การเดินเข้าแถวไปล้างมือ เช็ดมือ และไปรับประทานอาหารเช้า จากนั้น ผศด.จะเตรียมอุปกรณ์การแปรงฟันให้เด็กแปรงฟันครั้งละไม่เกิน 5 คน เพื่อเลี่ยงการสับสนวุ่นวายและสามารถดูแลได้ทั่วถึง เด็กโตจะสามารถแปรงฟันได้เอง ส่วนเด็กเล็ก ผศด.จะช่วยจับมือแปรงให้ และดูแลเด็กให้แปรงฟันไประยะหนึ่งจนกว่าจะแปรงเองได้ดี หลัง

จากนั้นเด็กจะเตรียมตัวเข้านอน ซึ่งผด.จะเตรียม จัดที่นอนไว้แล้ว หลังจากแปรงฟันเสร็จแล้วจะมีการตรวจความสะอาดหลังแปรงฟัน ซึ่งงานทันตสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกำหนดแนวทางว่าควรทำอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง และจัดทำแบบบันทึกความสะอาดหลังแปรงฟันให้ ซึ่งใช้บันทึกเป็นหลักฐานเมื่อทันตบุคลากรมาติดตามนิเทศงาน ศูนย์เด็กส่วนใหญ่จะจัดทำบันทึกดังกล่าวได้อย่างครบถ้วน

จากการสังเกตการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวพบว่าศูนย์เด็กส่วนใหญ่จะกำหนดวันที่จะตรวจความสะอาดหลังแปรงฟันไว้หนึ่งวันในสัปดาห์ตามที่ทันตบุคลากรกำหนดไว้ แต่พบว่าศูนย์เด็กบ้านหลุมมีการตรวจดูความสะอาดหลังแปรงฟันทุกวัน ผด.รายหนึ่งให้ข้อมูลว่า “ต้องให้เด็กอ้าปากให้ดูทุกวันจะได้จำได้ว่าต้องทำทุกวัน เด็กจะรู้และทำเอง และเด็กเล็กจะทำตามพี่ๆ” สิ่งที่พบจากการสังเกต คือ ผด.ให้เด็กทุกคนอ้าปากให้ดูก่อนนอน ถ้าเด็กแปรงฟันไม่สะอาดจะไม่ได้เข้านอนทันที ต้องไปบ้วนปากให้ไม่มีเศษอาหารที่ติดฟันจึงจะได้เข้านอน การฝึกเช่นนี้จะทำในเด็กทุกคนแม้ว่าจะเป็นเด็กเล็กที่เพิ่งจะมาเข้าศูนย์ฯ ยังไม่ได้หัดแปรงฟันยังต้องอ้าปากให้ผด.ตรวจก่อนนอน

สำหรับการจัดหาอุปกรณ์ในการแปรงฟัน (แปรงสีฟัน ยาสีฟัน แก้วน้ำ) ศูนย์ส่วนใหญ่จะใช้วิธีเก็บเงินรวมไปกับค่าดูแลเด็กที่เรียกเก็บจากผู้ปกครองทุกเดือน และผด.จะเป็นผู้จัดซื้อให้ ศูนย์เด็กบางแห่งจะขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองซื้อมาให้ ซึ่งจะทำให้ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของเด็ก แต่สำหรับผู้ปกครองที่ไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร จะจัดหาให้ล่าช้า ผด.จึงซื้อมาให้โดยใช้เงินบำรุงศูนย์ฯ ออกไปก่อน แปรงสีฟันในราคาถูกสามารถหาซื้อได้จากจากฝ่ายทันตสาธารณสุข โรงพยาบาลชุมชนหรือ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด นอกจากนี้ในจังหวัดลำปางยังมีการจัดตั้งกองทุนแปรงสีฟันในศูนย์สาธารณสุขชุมชน(ศสมช.) เพื่อให้ประชาชนสามารถหาซื้อแปรงสีฟันและยาสีฟันได้ในราคาถูก

ในเรื่องของคุณภาพของแปรงสีฟันนั้น พบว่าแปรงสีฟันของเด็กในศูนย์ส่วนใหญ่จะอยู่ในสภาพที่ขนแปรงบาน เนื่องจากเด็กมักจะกัดแปรงสีฟันเล่น ผด.จึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงให้ทันที่ที่แปรงบานเนื่องจากมีงบประมาณค่อนข้างจำกัด “เด็กมันกัดแปรงเล่น เปลี่ยนให้ใหม่แป๊บเดียวก็บานแล้ว” แต่พบว่าบางศูนย์ฯ แปรงสีฟันของเด็กนอกจากจะมีขนแปรงที่บานมากแล้วยังมีสภาพเก่า สกปรกและมีฝุ่นจับ จากคำบอกเล่าของผด.รายหนึ่งที่ว่า “ว่าจะเปลี่ยนให้เหมือนกัน ยังไม่ทันได้เปลี่ยน พอตีหมอมาก่อน” จากข้อมูลที่ได้แสดงว่าเด็กในศูนย์ฯ ไม่ได้แปรงฟันทุกวัน

สำหรับการจัดเก็บแปรงสีฟันและแก้วน้ำ ศูนย์ฯ ทั้ง 6 แห่งจะจัดที่เฉพาะสำหรับแขวนแปรงสีฟัน แก้วน้ำ และผ้าเช็ดหน้าในลักษณะเดียวกัน โดยมีแขวนในสถานที่ที่อากาศถ่ายเทสะดวก ยกเว้นบางแห่งซึ่งจัดที่สำหรับแขวนอุปกรณ์การแปรงฟันไว้ในห้องซึ่งมีลักษณะค่อนข้าง

ทึบ (ห้องแปรงฟันของศูนย์สร้างตามแบบแปลนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในที่ได้รับงบประมาณจัดสร้างจากกรมการพัฒนาชุมชน)

นอกจากการดูแลอนามัยช่องปากของเด็กโดยการจัดกิจกรรมการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันให้เด็กแปรงทุกวันแล้วอาหารที่เด็กรับประทานเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึง เด็กไม่เพียงแต่ต้องได้รับสารอาหารที่เป็นประโยชน์ครบถ้วนพอเพียงแล้ว การเลือกอาหารที่ไม่เป็นโทษต่อฟันก็เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพที่กองทันตสาธารณสุขกำหนดแนวทางให้ผด.ปฏิบัติ

2. การจัดอาหารที่มีประโยชน์ต่อทันตสุขภาพ

ปัจจุบันกรมการพัฒนาชุมชนได้สนับสนุนงบประมาณสำหรับจ้างเหมาในการทำอาหารกลางวัน และอาหารว่างให้กับเด็ก ในอัตราคนละ 5 บาทต่อวัน ผด.ควรให้คำแนะนำแก่ผู้ที่รับจ้างทำอาหารเพื่อจัดอาหารที่เหมาะสมให้กับเด็กในศูนย์ฯ โดยใช้หลักการว่า อาหารจำพวกแป้งและน้ำตาลควรทานในมื้ออาหาร รับประทานอาหารประเภทโปรตีน ผลไม้เป็นอาหารว่าง งดอาหารหวานเหนียวติดฟัน ศูนย์เด็กทุกแห่งจะจัดอาหารกลางวันให้เด็กได้ครบ 5 หมู่ มีผลไม้เป็นอาหารว่างในตอนเช้า และให้เด็กดื่มนมที่ศูนย์ฯ ได้รับการสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชนในตอนบ่าย แต่พบว่าศูนย์เด็กบางแห่งนั้นแม่ครัวจะจัดขนมแห้ง เช่น ลูกก๊วยให้เด็กรับประทานเป็นอาหารว่าง ศูนย์เด็กที่เข้าไปทำการศึกษาทุกแห่งไม่มีการขายขนมภายในศูนย์ฯ และขอความร่วมมือจากผู้ปกครองไม่ให้เด็กนำขนมมาที่ศูนย์ฯ ด้วยเหตุผลที่เด็กมักจะแย่งขนมกัน ทำให้รบกวนการทำกิจกรรมปกติของศูนย์ฯ และยังทำให้บริเวณศูนย์ฯสกปรก ผด.ต้องเสียเวลาทำความสะอาด ซึ่งผู้ปกครองของเด็กเล็กที่รับเข้าศูนย์ฯ ใหม่มักจะซื้อขนมให้เด็กเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนให้เด็กยอมมาอยู่ที่ศูนย์ฯ ผด.จะจัดการโดยใช้วิธีการยึดขนมไว้และคืนให้ผู้ปกครองในตอนเย็น ซึ่งในที่สุดแล้วผู้ปกครองมักจะยอมปฏิบัติตามที่ผด.ขอร้อง

กิจกรรมที่จะกล่าวถึงต่อไปคือ การตรวจฟันผุ ซึ่งคาดหวังว่าหากผด.ปฏิบัติจะเป็นการกระตุ้นให้เด็กเห็นความสำคัญของการรักษาความสะอาดของช่องปาก และถ้าเกิดฟันผุเพียงพอที่จะเห็นได้ จะได้กระตุ้นเตือนให้ผู้ปกครองเด็กพาไปรับการรักษาก่อนที่เด็กจะเกิดการเจ็บปวด หรือต้องสูญเสียฟันน้ำนมไปก่อนเวลาอันควร

3. การตรวจฟันเด็กอย่างง่าย

ผศ.จะต้องตรวจฟันสุ่ประมาณเดือนละ 1 ครั้ง (งานทันตสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง กำหนดแนวทางให้เป็นวันที่ 20 ของทุกเดือน) และลงแบบบันทึกไว้เป็นรายบุคคลว่ามีฟันสุ่เป็นรูหรือไม่ และวัน เดือน ปี ที่แนะนำผู้ปกครองให้พาเด็กไปรักษา รวมทั้งต้องติดตามผลว่าผู้ปกครองพาเด็กไปรักษาหรือไม่ สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางนั้น ฝ่ายทันตสาธารณสุข โรงพยาบาลแม่ทะมีแผนการปฏิบัติงานออกหน่วยให้บริการตรวจรักษาโรคในช่องปากให้กับเด็กในศูนย์ฯ ทุก 3 เดือน โดยไม่ต้องรอให้ผู้ปกครองเป็นผู้พาไปรักษาเอง สิ่งที่ผศ.ปฏิบัติจึงเป็นลักษณะของการแจ้งผลการรักษา และขอควรปฏิบัติหลังจากได้รับการรักษาแล้ว เช่น หลังจากได้รับการอุดฟันแล้วต้องเตรียมอาหารที่มีลักษณะไม่แข็งจนเกินไปให้เด็กรับประทานหรือกำหนดวันที่นัดให้ไปรักษาต่อ รวมทั้งชี้แจงคำแนะนำของทันตบุคลากรในเรื่องของการดูแลทันตสุขภาพของเด็กให้ผู้ปกครองทราบ ซึ่งจะทำให้ผู้ปกครองซึ่งมีบทบาทในการดูแลเด็กที่บ้านมีการดูแลทันตสุขภาพของเด็กในความดูแลของตนได้อย่างเหมาะสม

4. การให้ความรู้ทางทันตสุขภาพแก่ผู้ปกครอง

สิ่งที่ผศ.ต้องแนะนำให้ผู้ปกครองปฏิบัติในการดูแลทันตสุขภาพของเด็ก คือเน้นให้ผู้ปกครองเอาใจใส่เกี่ยวกับการแปรงฟันรักษาอนามัยช่องปากของเด็ก มีผู้ปกครองเพียงบางคนที่เอาใจใส่ดูแลโดยเป็นผู้แปรงฟันให้เด็กด้วยตัวเอง ส่วนใหญ่จะคิดว่าเด็กสามารถทำได้จึงให้เด็กแปรงฟันด้วยตนเอง และนอกจากไม่ได้เข้มงวดให้เด็กแปรงฟันทุกครั้งแล้ว อาจไม่ได้คำนึงถึงประสิทธิภาพของการแปรงฟันของเด็กกล่าวคือไม่ได้คำนึงถึงเรื่องของความสะอาด นอกจากนั้นผศ.จะต้องแนะนำผู้ปกครองเกี่ยวกับการเลือกอาหารที่เป็นประโยชน์ให้เด็กรับประทาน สนับสนุนให้เด็กเลือกรับประทานผลไม้แทนขนมหรือของหวาน สำหรับการแนะนำให้ผู้ปกครองพาเด็กไปรับบริการทางทันตกรรมนั้น เนื่องจากโรงพยาบาลแม่ทะจะออกให้บริการตรวจฟันที่ศูนย์ฯ และให้บริการทันตกรรมแก่เด็กหากมีเด็กที่ต้องรักษามาก แต่ถ้ามีเด็กที่ต้องรับการรักษาจำนวนไม่มาก โรงพยาบาลจะนำรถมารับไปรักษาที่โรงพยาบาล ดังนั้นผศ.จึงมีหน้าที่ขออนุญาตผู้ปกครอง และแจ้งผลการรักษาให้ผู้ปกครองทราบ

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง ได้จัดให้มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพในเด็กก่อนวัยเรียนให้กับผศ.มาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2536 เพื่อรักษาคุณภาพการดำเนินงาน จนกระทั่งในปี 2540 จึงได้ปรับเปลี่ยนกลวิธีจากการฝึกอบรมมา

ใช้วิธีการจัดให้ผด. ได้ศึกษาดูงานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นแบบที่มีการดำเนินงานส่งเสริมทันตสุขภาพได้มาตรฐานตามเกณฑ์การประเมินของคณะทำงานแก้ไขปัญหาทันตสาธารณสุขเขต 10 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผด. สามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์และใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับศูนย์ฯของตนต่อไป ซึ่งทำให้ผด. ที่มีความตั้งใจที่จะพัฒนางานแต่ไม่ทราบว่าจะจัดกิจกรรมอย่างไร เพราะคำแนะนำของเจ้าหน้าที่มีลักษณะค่อนข้างจะเป็นนามธรรม วิธีการนี้จะทำให้ผด. เห็นภาพของการดำเนินงานตามความเป็นจริงในศูนย์เด็กตัวอย่างได้

**การดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพตามเกณฑ์การตรวจรับรองการพัฒนาศูนย์เด็ก
ของคณะกรรมการแก้ไขปัญหาทันตสาธารณสุข เขต 10**

จากผลการประเมินศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามเกณฑ์การตรวจรับรองของคณะทำงานแก้ไขปัญหาทันตสาธารณสุขเขต 10 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ทำการศึกษามีการดำเนินงานผ่านเกณฑ์ทั้งหมด 3 แห่ง กล่าวคือมีการจัดกิจกรรมครบทั้ง 13 ข้อ แต่มีระดับของคุณภาพการดำเนินงานในบางกิจกรรมของแต่ละแห่งแตกต่างกันไป เนื่องจากเงื่อนไขของการประเมินใช้หลักการที่ว่าหากศูนย์ฯ จัดกิจกรรมได้ครบ 13 ข้อจึงจะถือว่าผ่านเกณฑ์การประเมิน นั่นคือศูนย์ฯ มีการดำเนินงานได้มาตรฐานในระดับหนึ่ง แต่ศูนย์ฯ ที่ได้รับการประเมินว่าผ่านเกณฑ์อาจมีคุณภาพของการดำเนินงานแตกต่างกันก็ได้ หากพิจารณาเกณฑ์ดังกล่าวเป็นรายชื่อพบเกณฑ์มีหลายข้อที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของทันตบุคลากร เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้มุ่งความสนใจไปที่กิจกรรมซึ่งดำเนินงานโดยผด. ได้แก่ กิจกรรมการแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน การพัฒนาสถานที่แปรงฟันที่เหมาะสม การตรวจฟันผุในศูนย์เด็กเดือนละ 1 ครั้ง การตรวจความสะอาดหลังแปรงฟันสัปดาห์ละอย่างน้อย 1 ครั้ง การจัดกิจกรรมให้ทันตสุขศึกษาโดยผด. ไม่มีการขายขนมที่เป็นโทษต่อสุขภาพฟันทุกชนิดในศูนย์เด็ก และการแนะนำให้เลิกดื่มนมขวดในเด็กอายุ 1 1/2 ปี รวมทั้งให้เด็กอายุ 2 ปีขึ้นไปเลิกดูดนมขวด โดยจะเริ่มจากกิจกรรมการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันเป็นอันดับแรก

การจัดกิจกรรมการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันของแต่ละศูนย์ฯ มีระดับคุณภาพการดำเนินงานแตกต่างกัน บางแห่งไม่สามารถจัดกิจกรรมได้ทุกวันเพราะไม่มีสถานที่แปรงฟันที่เหมาะสม ผด. ใช้วิธีดักน้ำใส่ถังมาให้เด็กแปรงบริเวณลานดินหน้าอาคารศูนย์ฯ หากวันใดฝนตกศูนย์ฯ จึงต้องงดกิจกรรมการแปรงฟันในวันนั้นไป ขณะที่บางศูนย์ฯ แม้ว่าจะมีการจัดกิจกรรมการแปรงฟันทุกวันแต่ผด. ไม่มีเวลาดูแลเด็กให้แปรงฟันได้อย่างใกล้ชิด เพราะระหว่างที่เด็กแปรงฟันต้องจัดการเก็บกวาดบริเวณที่เด็กรับประทานอาหาร และเตรียมที่นอนให้เด็ก ศูนย์ฯ ทั้ง 3 แห่งที่

ดำเนินกิจกรรมผ่านเกณฑ์การประเมินมีการจัดชั้น ตอนการปฏิบัติให้เด็กอย่างเป็นระบบ ผคค.จึงมีเวลาในการดูแลเด็กให้แปร่งฟันอย่างใกล้ชิด โดยจะจัดให้เด็กแปร่งฟันทีละ 5 คน

เกี่ยวกับการจัดสถานที่แปร่งฟันให้เหมาะสม หนึ่งในสามของศูนย์เด็กที่ดำเนินงานไม่ผ่านเกณฑ์นั้น ไม่มีสถานที่สำหรับแปร่งฟัน และศูนย์ยังไม่มีแผนในการจัดสร้าง เนื่องจากในอนาคตจะต้องย้ายที่ทำการศูนย์ฯ และอยู่ในระหว่างการจัดหางบประมาณเพื่อการซื้อที่ดิน และสร้างอาคารศูนย์ฯหลังใหม่ ดังนั้นการปรับปรุงซ่อมแซมหรือพัฒนาอาคารจึงเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณ ผคค.ต้องตักน้ำใส่ถังมาให้เด็กแปร่งบริเวณลานดินหน้าศูนย์ เมื่อเด็กแปร่งฟันบริเวณนั้นจะและทำให้เท้าของเด็กสกปรก ต้องให้ไปล้างเท้าที่ห้องน้ำด้านหลังศูนย์ฯก่อนที่จะเข้านอนและจำเป็นต้องเดินผ่านบริเวณที่นอนเด็กนั่นเอง และหากวันใดฝนตกจะต้องงดกิจกรรมการแปร่งฟัน ส่วนศูนย์เด็กอื่นๆนั้นมีที่สำหรับแปร่งฟันโดยเฉพาะ พบว่ามีศูนย์ฯที่เพิ่งจะสร้างสถานที่แปร่งฟันให้เด็กในช่วงที่มีการพัฒนาอาคารศูนย์ฯ และเป็นการจัดทำตามคำแนะนำของทันตบุคลากรที่ให้ปฏิบัติตามเกณฑ์การประเมินของคณะกรรมการแก้ไขปัญหาทันตสาธารณสุข เขต 10

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแต่ละแห่งนั้นแม้จะการจัดกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพตามแนวทางเดียวกัน แต่มีลักษณะการดำเนินการที่แตกต่างกัน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพ นอกจากข้อมูลการดำเนินงานในข้างต้นจะขอนำเสนอข้อมูลด้านอื่นๆของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ทำการศึกษาซึ่งมีลักษณะเฉพาะแต่ละศูนย์ในหัวข้อต่อไป

ลักษณะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ในหัวข้อต่อไปนี้จะกล่าวถึง ลักษณะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยแบ่งประเด็นออกเป็น ที่มาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแต่ละแห่ง บุคคลที่รับผิดชอบในการดำเนินงานของศูนย์ฯซึ่งได้แก่ กพค. และผคค. สุดท้ายจะนำเสนอการดำเนินกิจกรรมการประจำวันในแต่ละศูนย์ฯ

1. ที่มาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

เนื่องจากการเห็นความสำคัญของเด็กก่อนวัยเรียน จึงมีหน่วยงานต่างๆจัดตั้งศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งและมีแนวทางการดำเนินงานแตกต่างกันออกไป ซึ่งศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนในเขตอำเภอแม่ทะที่ทำการศึกษาทั้ง 6 แห่งนั้น อยู่ในความรับผิดชอบของกรมการพัฒนาชุมชน โดยมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหลุก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านจิว้าก และศูนย์

พัฒนาเด็กเล็กบ้านท่าแหนซึ่งอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกรมการพัฒนาชุมชนตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเหมียง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านแม่ทะ และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านอ้วน ทั้ง 3 แห่งนี้เดิมเป็นศูนย์โภชนาการเด็ก มีกระทรวงสาธารณสุขเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ และได้โอนย้ายสังกัดมาให้กรมการพัฒนาชุมชนดูแลในปี 2535, 2538 และ 2540 ตามลำดับ

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้ง 6 แห่งที่ได้ทำการศึกษานั้นตั้งอยู่ในเขตอำเภอเดียวกัน ดำเนินงานตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชนเหมือนกัน ได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับหลักการและการปฏิบัติในการดูแลทันตสุขภาพในศูนย์ฯตามแนวทางเดียวกัน หากแต่มีลักษณะการดำเนินงานของศูนย์ฯที่หลากหลายแตกต่างกันออกไปในรายละเอียด ทั้งนี้แต่ละศูนย์ฯมีลักษณะเฉพาะตัวที่น่าสนใจดังนี้

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหลุกเป็นศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปางใช้เป็นศูนย์เด็กต้นแบบสำหรับการศึกษาดูงานของผด. ในเรื่องของการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพ นอกจากนั้นยังได้รับการคัดเลือกจากพัฒนาการอำเภอให้เป็นตัวแทนระดับอำเภอในการประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดีเด่น ทั้งนี้การจัดตั้งและดำเนินงานของศูนย์ฯได้รับความร่วมมือจากประชาชนในหมู่บ้านเป็นอย่างดี

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านอ้วนตั้งอยู่ภายในบริเวณที่ว่าการอำเภอแม่ทะ มีประวัติการจัดตั้งที่น่าสนใจ กล่าวคือการจัดตั้งศูนย์ฯมาจากการดำริของนายอำเภอในสมัยนั้น มีการระดมงบประมาณและแรงงานเพื่อการก่อสร้างและการดำเนินงานจากคหบดีในจังหวัด ข้าราชการ รวมไปถึงนักการเมือง มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งข้อหนึ่งที่น่าสนใจคือ จัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้เป็นศูนย์เด็กเล็กตัวอย่างของอำเภอ และเป็นศูนย์กลางที่มุ่งเน้นให้มีการดำเนินงานร่วมมือกันระหว่างสาธารณสุขอำเภอ พัฒนาการอำเภอ กับผู้นำท้องถิ่นทุกระดับ ดำเนินงานภายใต้การดูแลของสาธารณสุขมาตั้งแต่แรก และมีการโอนสังกัดมาให้กรมการพัฒนาชุมชนดูแลในปี 2539

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเหมียง เป็นศูนย์ฯที่ผ่านการตรวจรับรองจากทันตบุคลากรว่ามีการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพได้มาตรฐานตามเกณฑ์ของคณะทำงานแก้ไขปัญหาทันตสาธารณสุขเขต 10 เช่นเดียวกับศูนย์เด็กบ้านหลุก และบ้านอ้วน คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และกรรมการที่ปรึกษาของศูนย์เด็กบ้านเหมียงนั้นมีความสามารถในการบริหารงาน โดยเฉพาะการจัดงบประมาณเพื่อการซ่อมบำรุงหรือต่อเติมอาคารของศูนย์ฯ

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จะกล่าวถึงอีก 3 แห่งมีการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินของคณะทำงานแก้ไขปัญหาทันตสาธารณสุขเขต 10 เนื่องจากข้อจำกัดของศูนย์ฯแต่ละแห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านแม่ทะนั้นมีคณะกรรมการพัฒนาเด็กเพียงในนาม ผด. เป็นฝ่ายทำหน้าที่การบริหารจัดการทั้งหมดในทางปฏิบัติ นอกจากนั้นยังมีปัญหาในเรื่องสถานที่

เพราะศูนย์ฯ ใช้พื้นที่ของ โรงเรียนบ้านแม่ทะเป็นที่ทำการ ปัจจุบัน โรงเรียนมีท่าที่จะขอพื้นที่คืน ศูนย์ฯ จำเป็นต้องหาที่ตั้งใหม่

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านจวักเคยเป็นศูนย์ฯที่มีการดำเนินงานอยู่ในขั้นดี แต่ปัจจุบัน จำนวนเด็กเล็กในหมู่บ้านลดลงมากจนศูนย์ฯ อาจต้องปิดทำการในอนาคต เพราะไม่คุ้มทุนในการ ดำเนินการ

จากศูนย์ฯ ที่ทำการศึกษาทั้งหมดนั้น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านท่าแหนเป็นแห่งเดียวที่ มีการปลูกสร้างอาคารตามแบบแปลนของกรมการพัฒนาชุมชนและได้รับการพิจารณาสนับสนุน งบประมาณในการก่อสร้างจากหน่วยงานดังกล่าว รวมทั้งมีการดำเนินงานที่ได้รับความร่วมมือจาก คณะกรรมการพัฒนาเด็กและผู้ปกครอง แม้กระนั้นศูนย์เด็กบ้านท่าแหนยังมีการดำเนินกิจกรรมการ ดูแลทันตสุขภาพไม่ผ่านเกณฑ์ฯ ดังที่ได้กล่าวถึงในข้างต้น

2. บุคคลที่รับผิดชอบโดยในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้นมีกลุ่มบุคคลที่มีรับผิดชอบโดยตรงในการดำเนินงาน 2 กลุ่ม กลุ่มที่หนึ่งคือ กพด. จะรับผิดชอบด้านการบริหารจัดการ และที่จะกล่าวถึงในรายละเอียดภายหลัง คือ ผคด. ซึ่งมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมประจำวันต่าง ๆ ภายในศูนย์ฯ

2.1 คณะกรรมการพัฒนาเด็ก

จากหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาเด็กที่กำหนดไว้ในระเบียบกระทรวง มหาดไทย ว่าด้วยการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในความดูแลของกรมการพัฒนาชุมชน หน้าที่ หลักของคณะกรรมการพัฒนาเด็ก หรือ กพด. คือรับผิดชอบด้านการบริหารการดำเนินงานของศูนย์ พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์แต่ละแห่งมีโครงสร้าง ที่มาของกพด. แตกต่างกันส่งผลให้มีลักษณะการทำงานที่ แตกต่างกันไป

การบริหารงานของคณะกรรมการพัฒนาเด็ก

การบริหารเป็นหน้าที่หลักของกพด. และประสิทธิภาพของการบริหารงานมี ส่วนต่อผลการปฏิบัติงานของผคด. อย่างมาก (กองพัฒนาสตรีและเด็ก กรมการพัฒนาชุมชน, 2533) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแต่ละแห่งนั้นจะมีกพด. ที่มีประสิทธิภาพของการบริหารงานแตกต่างกันออกไป นอกเหนือไปจากการประชุมวางแผนร่วมกัน การจัดการด้านงบประมาณ และการควบคุมกำกับ การดำเนินงานของศูนย์ฯ ซึ่งเป็นหน้าที่หลักแล้ว กพด. ที่มีประสิทธิภาพจะต้องชี้แจงให้ผู้ปกครอง และ ชุมชนเห็นความสำคัญของการพัฒนาเด็ก และมีความสามารถที่จะขอความร่วมมือให้มาร่วมกัน

พัฒนาศูนย์ฯ ทำให้ผู้ปกครองให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามข้อกำหนดต่างๆของศูนย์ฯ ได้
ลักษณะการบริหารงานของกพด.แต่ละศูนย์ฯที่พบจากการศึกษาครั้งนี้คือ

1. การประชุมของกพด.

- เพื่อให้การจัดตั้งศูนย์ฯเป็นไปตามระเบียบข้อบังคับของกรมการ
พัฒนาชุมชน ศูนย์ฯจึงต้องดำเนินการการแต่งตั้งกพด. หากแต่รายชื่อกพด.ที่เขียนติดไว้ที่บอร์ดเป็น
แต่เพียงในนาม เพราะในทางปฏิบัติแล้วการบริหารจัดการของศูนย์ฯทุกอย่างทำโดยผด. ผดค.ของ
ศูนย์ฯเด็กแห่งนี้กล่าวว่า “ผดค.ทำของหมดทุกอย่าง กรรมการบางคนยังไม่รู้ตัวว่าเป็นกรรมการเลย”
หรือ “กรรมการชุดนี้ตั้งมาตั้งแต่ปี 2539 ตอนที่โอนศูนย์ฯมาขึ้นกับพัฒนาชุมชน ตอนนี่ยังเป็นชุด
เดิมไม่มีการตั้งใหม่”

- มีการประชุมอย่างสม่ำเสมอตามแผนการปฏิบัติงาน เพื่อระดมความ
คิดวางแผนการดำเนินงาน พัฒนาศูนย์ฯ หรือเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะเมื่อต้องมีการพัฒนา
ศูนย์ฯในทุก ๆ ด้านเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการประกวด ดังคำบอกเล่าของผดค.ของศูนย์ฯที่
ว่า “กรรมการประชุมกันทุกเดือน บ่อยกว่าประชุมกรรมการหมู่บ้านอีกค่ะ”

- มีการประชุมเท่าที่จำเป็นเมื่อต้องมีการลงมติ หรือเมื่อต้องมีการแก้ไข
ปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ฯ ซึ่งจากข้อมูลที่ได้นั้นศูนย์ฯส่วนใหญ่กรรมการจะมีการประชุม
ลักษณะนี้ ส่วนการติดตามการดำเนินงานของศูนย์ฯนั้นผดค.จะเป็นคนรายงานความคืบหน้า หรือ
ปัญหาการดำเนินงานรวมทั้งแจ้งข่าวสารจากพัฒนากรหรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ได้จากการเข้า
ร่วมประชุม ผดค.รายหนึ่งชี้แจงว่า “ตอนที่เริ่มสร้างศูนย์ฯใหม่ๆจะประชุมกันบ่อย ตอนนี่ยังไม่ค่อยมี
ปัญหาอะไร การทำงานของศูนย์ฯอยู่ตัวแล้วเลย ไม่ได้ประชุมทุกเดือนเหมือนเมื่อก่อน”

2. ความสามารถในการขอความร่วมมือจากผู้ปกครอง ชุมชน เจ้าหน้าที่ รวมทั้งบุคคลภายนอกชุมชนอื่นๆ

- กพด.สามารถทำความเข้าใจและชี้แจงให้ผู้ปกครองทราบถึงวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน ระเบียบหรือข้อตกลงต่างๆ ตลอดจนสามารถขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองปฏิบัติตามข้อตกลงได้ โดยเฉพาะข้อปฏิบัติ 2 ข้อ ที่มีความสัมพันธ์กับสุขภาพในช่องปาก คือ การกำหนดอายุของเด็กที่จะรับเข้ามาดูแลในศูนย์ฯ และการเลิกดูคนมขวดในศูนย์เด็ก

การกำหนดอายุของเด็กที่จะรับเข้ามาดูแลในศูนย์ฯของศูนย์เด็กบ้าน
หลุก ในเรื่องของกาดูแลเด็กเล็กนั้น ต้องการความเอาใจใส่มากเป็นพิเศษจนกว่าเด็กจะเกิดความ
คุ้นเคย สามารถช่วยเหลือตัวเองและทำกิจกรรมต่างๆร่วมกับเด็กอื่นๆได้ การรับเด็กใหม่แต่ละเดือน
จะต้องไม่มากจนเกินไปเพื่อไม่ให้รับกวนกิจกรรมปกติของศูนย์ฯ ซึ่งผดค.แต่ละคนจะต้องปฏิบัติ

หน้าที่ตามปกติ แต่ต้องแบ่งเวลาและความสนใจให้กับเด็กเล็กที่เข้าใหม่ กพค.จึงกำหนดไว้ว่าจะรับเด็กเข้าใหม่เดือนละไม่เกิน 5 คน โดยที่จะรับเด็กที่มีอายุ 2 ½ ปีขึ้นไป และกพค.จะจัดการเกี่ยวกับการรับเด็กเข้าศูนย์ฯ โดยการจัดทำบัญชีรายชื่อเด็ก ซึ่งจะมีรายละเอียดเกี่ยวกับอายุ (วันเดือนปีเกิด) รายชื่อผู้ปกครอง และที่อยู่ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการรับเด็กเข้าศูนย์ฯในแต่ละเดือน เมื่อถึงกำหนดการรับเด็กใหม่เข้าศูนย์ฯจะแจ้งให้ผู้ปกครองนำเด็กมาเข้าศูนย์ฯตามลำดับอายุ ผู้ปกครองเด็กที่มีอายุไม่ถึงเกณฑ์ที่กพค.ยังไม่ได้เรียกก็จะต้องดูแลเด็กที่บ้านไปก่อน ในขณะที่ศูนย์ฯอื่น ๆ นั้นแม้จะมีการกำหนดอายุเด็กเช่นกัน แต่ยังคงจำเป็นต้องรับเด็กที่อายุไม่ถึงเกณฑ์เนื่องจากผู้ปกครองขอร้อง ทั้งนี้ความจำเป็นในการรับดังกล่าวยังมีปัจจัยอื่นนอกจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของกพค.ที่เป็นอุปสรรคเช่น หมู่บ้านมีขนาดเล็ก จำนวนหลังคาเรือนไม่มาก หากไม่รับเด็กอายุน้อยจะทำให้จำนวนเด็กในศูนย์ฯ ไม่มากพอที่จะทำให้มีความคุ้มทุนในการดำเนินการ หรือปัจจัยทางด้านการเงินของศูนย์ฯ ซึ่งจะกล่าวถึงภายหลังในบทวิเคราะห์

การเลิกดูคนมขวดในศูนย์เด็กบ้านหลุก จากผลการศึกษาวิจัยทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศที่ยืนยันว่าการพฤติกรรมการดูคนมขวดนั้นมีความสัมพันธ์กับการเกิดโรคฟันน้ำนมผุในเด็กก่อนวัยเรียน การให้เด็กอายุ 2 ปีขึ้นไปเลิกดูคนมขวดจึงถูกกำหนดให้เป็นหนึ่งในเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการดำเนินงานกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กพค.จะชี้แจงให้ทราบถึงนโยบายการให้เด็กเลิกดูคนมขวดในศูนย์ฯ โดยให้เด็กดื่มนมจากแก้วหรือใช้หลอดดูดแทน เพราะนอกจากการดูคนมขวดจะมีผลทำให้ฟันผุแล้วเด็กกลับคาขวดนมแล้ว การที่เด็กดูคนมขวดเป็นการเพิ่มภาระของผด. เนื่องจากจะเสียเวลาไปกับขงนม และการล้างขวดนม ศูนย์เด็กบ้านหลุกมีนโยบายที่จะให้เด็กในศูนย์ฯเลิกดูคนมขวดด้วยเหตุผลประการหลัง และถือปฏิบัติมาตั้งแต่ก่อนที่คณะทำงานแก้ไขปัญหาทันตสาธารณสุขเขต 10 จะกำหนดเกณฑ์ดังกล่าวขึ้น ผู้ปกครองที่จะนำเด็กมาฝากเลี้ยงจึงต้องพยายามให้เด็กเลิกดูคนมขวดให้ได้ตั้งแต่อยู่ที่บ้าน ก่อนที่จะนำเด็กเข้ามาฝากเลี้ยงที่ศูนย์ฯ เพราะเด็กจะร้องงอแงที่จะเอาขวดนมไปศูนย์ฯด้วย และจากการสังเกต ไม่มีเด็กที่ต้องดูคนมขวดก่อนนอนกลางวัน รวมทั้งไม่มีใครร้องหามขวดเช่นกัน

- กพค.มีความสามารถในการขอร่วมมือจากชุมชนในการพัฒนาหรือร่วมกันแก้ปัญหา ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของเงินบริจาค การสัลดเวรกันมาช่วยงาน หรือการแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะเมื่อศูนย์ฯจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาซ่อมปรับปรุง เช่นที่ศูนย์เด็กบ้านเหมียงและบ้านหลุก

- นอกจากกพค.ของศูนย์เด็กบ้านเหมียงจะมีการดำเนินกิจกรรมหลักได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในด้านการประชุมวางแผนการดำเนินงาน โดยเฉพาะการพัฒนาอาคาร และสภาพแวดล้อมของศูนย์ฯ ซึ่งต้องใช้ทั้งงบประมาณและแรงงาน กพค.สามารถประสานงานกับ

องค์กรเอกชน หน่วยงานราชการรัฐวิสาหกิจต่างๆ เช่น การขอสนับสนุนวัสดุก่อสร้างจากการไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (หนึ่งในโครงการที่ปรึกษาของศูนย์ฯ เป็นกรรมการบริหารโรงเรียนบ้านหลวงและเคยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานดังกล่าว) การกู้เงินดอกเบี้ยต่ำจากกองทุนของโรงเรียนบ้านหลวง-บ้านเหมียง การของบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งการจัดสรรเงินบำรุงของศูนย์ฯมาใช้ ในเรื่องของความร่วมมือจากชาวบ้านจะอยู่ในรูปของความร่วมมือด้านแรงงาน และเงินบริจาค

- การได้รับความร่วมมือจากชุมชนในหมู่บ้านหลุก เห็นได้จากการร่วมกันบริจาคเงินเพื่อการพัฒนาปรับปรุงอาคารของศูนย์ฯเมื่อจำเป็น และในช่วงที่มีการเตรียมความพร้อมสำหรับการประกวดทศวรรษพัฒนาเด็กเล็กดีเด่น ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านและผู้ปกครอง โดยผู้ชายจะร่วมกันพัฒนาอาคารสถานที่ เช่น ทาสีรั้ว แฝ้วถางหญ้า ปลูกต้นไม้ ฯลฯ ส่วนผู้หญิงจะเป็นฝ่ายที่ร่วมกันตกแต่งภายในศูนย์ฯ ประดิษฐ์ของเล่น และสื่อการสอนต่างๆ รวมทั้งเตรียมทำอาหารให้กับแรงงานทั้งหมด

3. การติดตามการดำเนินงานของศูนย์ฯ

การติดตามการดำเนินงานของศูนย์ฯเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้สามารถจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ทันการ กพด.ของศูนย์ฯแต่ละแห่งมีวิธีการที่หลากหลายในการติดตามการดำเนินการหรือรับทราบปัญหาของศูนย์ฯ เช่น ใช้วิธีการประชุมเพื่อรับทราบสถานการณ์อย่างสม่ำเสมอทุกเดือน หรือให้บุคคลเป็นผู้รายงานความคืบหน้าหรือปัญหาที่เกิดขึ้น โดยไม่ต้องมีการประชุม นอกจากนี้ศูนย์ฯที่กพด.มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับกพด. เช่นที่ศูนย์เด็กบ้านเหมียง เภรณุกของกพด.เป็นผู้รับจ้างจัดหาอาหารกลางวันให้เด็ก ต้องมาส่งอาหารที่ศูนย์ฯอยู่ทุกวัน เพราะความสนิทสนมส่วนตัวจึงให้ความช่วยเหลือด้วยการช่วยดูแลเด็กตอนรับประทานอาหารแปรงฟัน และเข้านอนซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความวุ่นวายมากที่สุด และจะอยู่ที่ศูนย์ฯช่วยดูแลจนกระทั่งเด็กนอนกลางวันจึงจะกลับไป นั่นคือเภรณุกเป็นผู้ที่รับทราบการดำเนินงานของศูนย์ฯ และจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกับกพด.คนอื่นโดยไม่ต้องใช้วิธีการประชุมอย่างเป็นทางการ แต่หากพบว่ามีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานก็จะนัดหมายกพด.เพื่อประชุมหาแนวทางในการจัดการแก้ไข

2.2 ผู้ดูแลเด็ก

กพด.เป็นบุคคลหลักในการดำเนินงานต่างๆ ของศูนย์ฯ ซึ่งนอกจากจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาเด็กแล้ว ยังเป็นสื่อกลางระหว่างกพด. เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่

ดูแลการดำเนินงานของศูนย์ฯและผู้ปกครองเด็ก โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เด็กได้รับการดูแลอย่างถูกต้อง และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การเติบโตอย่างมีพัฒนาการที่ดี ผด.ค.ของแต่ละศูนย์ฯจะมีลักษณะและคุณภาพการดำเนินงานแตกต่างกันไป ซึ่งมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์ฯดังนี้

2.2.1. คุณสมบัติของผด.ค.

ผด.ค.จากศูนย์ฯทุกคนที่ทำการสัมภาษณ์นั้นผ่านการคัดเลือกและทำสัญญากับกรมการพัฒนาชุมชน ได้รับการอบรมทั้งก่อนและระหว่างประจำการในเรื่องของการดูแลเด็กก่อนวัยเรียน ศูนย์ฯแต่ละแห่งจะมีผด.ค.จำนวน 2-3 คน และมีอายุการทำงานค่อนข้างนาน ผด.ค.ที่มีอายุการทำงานมากที่สุดประจำอยู่ที่ ศูนย์เด็กบ้านแม่ทะ และบ้านหลุก คือ 22 ปี และ 18 ปี ตามลำดับ อายุการทำงานเฉลี่ย 9.5 ปี ผด.ค.มีอายุการทำงานน้อยที่สุดเท่ากับ 3 ปี ทั้งนี้อุปนิสัยต่างๆของผด.ค.ที่มีผลต่อการดำเนินงานนั้นเพื่อไม่ให้เกิดการซ้ำซ้อนจะนำเสนอในหัวข้อปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2.2.2. บทบาทหน้าที่ของผด.ค.

กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดบทบาทหน้าที่สำหรับให้ผด.ค.ปฏิบัติ ได้แก่ หน้าที่เกี่ยวกับการจัดทำเอกสาร บัญชี ทะเบียนรายงานต่างๆ หน้าที่เกี่ยวกับการประสานงานและขอความร่วมมือจากบุคคลภายนอก รวมทั้งหน้าที่เกี่ยวกับการดูแลเด็กตามปกติทุกวัน นอกจากนี้ผด.ค.ยังมีหน้าที่ในการผลิตสื่อการสอน และดูแลความเรียบร้อยทั้งบริเวณรอบๆ และภายในศูนย์ฯเพื่อให้มีสภาพเหมาะสมสำหรับการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งแต่ละศูนย์ฯมีความแตกต่างกันทั้งสภาพอาคาร งบประมาณและความเอาใจใส่ของผด.ค.

เนื่องจากศูนย์เด็กบ้านหลุก บ้านอ้วน และบ้านเหมียง ได้รับการการพัฒนา ซ่อมแซมปรับปรุงอาคารอย่างต่อเนื่อง มีการเอาใจใส่ดูแลทำความสะอาดอยู่เสมอ ตามผนังอาคารมีการจัดมุมกิจกรรมต่างๆ ซึ่งยังอยู่ในสภาพดี บริเวณด้านนอกศูนย์ฯยังมีแปลงผักสวนครัวที่ได้รับการดูแลแผ้วถางหญ้า จึงทำให้มีสภาพดีทั้งภายในอาคาร และบริเวณรอบนอก

สำหรับศูนย์เด็กบ้านแม่ทะนั้นมีสภาพอาคารเก่าทรุดโทรม ยังไม่ได้รับการปรับปรุงหรือซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพดี ภายในยังมีร่องรอยของการตกแต่งจัดมุมกิจกรรมต่างๆ เหลือให้เห็น เนื่องจากผด.ค.เห็นว่าในอนาคตจะต้องย้ายที่ทำการศูนย์ฯ และอยู่ในระหว่างการจัดหางบประมาณเพื่อการซื้อที่ดิน และสร้างอาคารศูนย์ฯหลังใหม่ การปรับปรุงซ่อมแซม หรือพัฒนาอาคารจึงเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณ ด้วยเหตุที่มีพื้นที่และงบประมาณที่จำกัด ศูนย์ฯไม่สามารถจัดหาตู้หรือชั้นวางของเพื่อจัดเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วนศูนย์เด็กบ้านจิวัก

ซึ่งได้รับงบประมาณจากกรมการพัฒนาชุมชนให้สร้างอาคารหลังใหม่เพิ่มเติมเนื่องจากขณะนั้นเด็กมีจำนวนมาก แม้ว่าจะมีสภาพอาคารทำความสะดวกง่ายกว่า และมีการตกแต่งจัดมุกกิจกรรมเพื่อการเรียนการสอน แต่อาคารใหม่มีอากาศร้อนและปัจจุบันมีเด็กในศูนย์ฯจำนวนไม่มาก ผด.จึงใช้อาคารหลังเก่าที่มีอากาศเย็นกว่า ส่วนอาคารหลังใหม่ใช้เป็นห้องเก็บของ เมื่อไม่ได้ใช้เป็นประจำและผด.ไม่มีเวลาจึงไม่ได้จัดให้อยู่ในอยู่ในสภาพที่สะอาดเรียบร้อย ในขณะที่อาคารหลังเก่าที่มีสภาพค่อนข้างทรุดโทรมก็ไม่ได้รับการดูแลปรับปรุงเช่นกัน ผด.ชี้แจงว่า “เด็กในหมู่บ้านมีจำนวนลดลงมากปีนี้ในหมู่บ้านมีคนท้องแค่ 2 คน ภายใน 2 ปีศูนย์ฯคงจะต้องปิดไป เลยไม่รู้จะปรับปรุงไปเพื่ออะไร” ผด.จึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงหรือพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ฯ และมีการปฏิบัติหน้าที่การดูแลเด็กไปตามที่เคยทำอย่างเป็นปกติทุกวัน

สำหรับศูนย์เด็กบ้านท่าแห่นั้นเดิมศูนย์ฯตั้งอยู่ในบริเวณโรงเรียนบ้านท่าแห่น และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมการพัฒนาชุมชนสร้างอาคารที่ทำการศูนย์ฯแห่งใหม่ในที่ราษฎร์พัสดุ และย้ายที่ทำการมาอยู่ที่อาคารใหม่ตั้งแต่ต้นปี 2541 อาคารใหม่มีขนาดห้องค่อนข้างกว้าง ศูนย์ฯมีผด.จำนวน 2 คน การจัดกิจกรรมในศูนย์ฯยังไม่เป็นระบบ ผด.เสียเวลาไปกับการดูแล ปรามเด็กให้อยู่ในความเรียบร้อย และการจัดเก็บของสิ่งของเครื่องเล่นเครื่องใช้ของเด็กให้เข้าที่ ไม่มีเวลาเหลือที่จะดูแลความสะอาด หรือบำรุงรักษาอาคาร เครื่องใช้ต่างๆ ได้เท่าที่ควร

ศูนย์ฯที่มีการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นระบบ ผด.ใช้วิธีการตั้งข้อกำหนด เจาะใจให้เด็กปฏิบัติ และทำความเข้าใจกับต้นตอจนเป็นกิจวัตร ทำให้ผด.ไม่เสียเวลาไปกับการตามเก็บของใช้ เครื่องเล่น หรือบอกเด็กให้ทำตาม จึงมีเวลาในการผลิตสื่อหรืออุปกรณ์การสอนต่างๆ

2.2.3. คำตอบแทนของผด.

จากแนวคิดเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (หน้า 19) ผด.จะได้รับคำตอบแทนจาก 2 ส่วน ส่วนที่หนึ่งจะคงที่คือ ได้รับจากกรมการพัฒนาชุมชนในอัตราเดือนละ 3,000 บาท และอีกส่วนหนึ่งมีอัตราไม่เท่าเพราะหักแบ่งจากเงินที่เรียกเก็บจากผู้ปกครองทุกเดือนเป็นค่าดูแลเด็ก โดยมีข้อกำหนดการแบ่งจ่ายที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละศูนย์ฯ รายละเอียดเกี่ยวกับการกำหนดอัตราค่าตอบแทนของผด.มีดังต่อไปนี้

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหลุก อัตราค่าดูแลเด็กรายเดือนเด็กโต คนละ 100 บาท เด็กเล็กเข้าใหม่คนละ 250 บาท นำรายรับมาแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก ร้อยละ 30

หักไว้เป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลเด็ก ส่วนที่เหลือนำมาใช้เป็นค่าตอบแทนของผด. (เพิ่มเติมจากที่ได้รับจากกรมการพัฒนาชุมชนเดือนละ 3,000 บาท

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเหมียง อัตราค่าดูแลเด็กรายเดือนเด็กโต คนละ 100 บาท เด็กเล็กที่รับเข้าใหม่คนละ 150 บาท นำรายรับมาจัดสรรให้เป็นค่าตอบแทนของ ผด. ร้อยละ 80 เพิ่มเติมจากที่ได้รับจากกรมการพัฒนาชุมชน
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านท่าแหน อัตราค่าตอบแทนลักษณะเดียวกับกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเหมียง แต่เรียกเก็บค่าดูแลเด็กในอัตราที่ต่างกัน คือ เด็กอายุ 3 ปีขึ้นไป เก็บคนละ 120 บาท เด็กอายุน้อยกว่า 3 ปีเก็บคนละ 150 บาท
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านจวัก อัตราค่าตอบแทนคล้ายกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเหมียงและบ้านท่าแหน แต่เรียกเก็บค่าดูแลเด็กในอัตราที่ต่างกัน คือ เด็กโตคนละ 100 บาท เด็กเล็กเข้าใหม่คนละ 200 บาท
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านแม่ทะ อัตราค่าตอบแทนเท่ากับกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเหมียง บ้านท่าแหน และบ้าน จวัก คือนำรายรับมาจัดสรรให้เป็นค่าตอบแทนของผด. ร้อยละ 80 เพิ่มเติมจากที่ได้รับจากกรมการพัฒนาชุมชน แต่เรียกเก็บค่าดูแลเด็กเท่ากันทุกคน คนละ 100 บาท
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านอ้วนมีวิธีการจัดสรรค่าตอบแทนให้กับ ผด. ที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เรียกเก็บค่าดูแลเด็กเท่ากันทุกคน คนละ 250 บาท และหักแบ่งค่าตอบแทนให้กับผด. ในอัตราคงที่เท่ากันทุกเดือน ไม่ว่าจะรับเด็กจำนวนมากหรือน้อย โดยให้ค่าตอบแทนของผด. เพิ่มเติมจากที่ได้รับจากกรมการพัฒนาชุมชนอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งไม่เท่ากันแล้ว แต่อายุการทำงานของผด.

ที่กล่าวถึงในข้างต้นเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลรับผิดชอบการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อย่างไรก็ตามศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในศูนย์ฯ เช่นกัน

3. กิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้ง 6 แห่งมีกิจกรรมในช่วงเช้าตั้งแต่การรอรับเด็กที่ผู้ปกครองนำมาส่ง เข้าแถวเคารพธงชาติเป็นแบบเดียวกัน แต่ในช่วงต่อไปหลังจากการเคารพธงชาติแล้วกิจกรรมต่างๆของแต่ละแห่งแม้จะมีกำหนดเวลาแบบเดียวกัน หากแต่วิธีการปฏิบัติจะแตกต่างกันดังจะกล่าว

ถึงรายละเอียดต่อไป โดยเริ่มจากช่วงเวลาหลังการเคารพธงชาติ จากการจัดกิจกรรมดำเนินกิจกรรม ศูนย์เด็กบางแห่งจะมีการตรวจอนามัยของเด็ก เช่น เด็กคนใดมีเล็บยาวสกปรก ผคค.จะจำไว้และบอกผู้ปกครองในตอนเย็นเพื่อให้รับทราบและช่วยดูแลตัดเล็บให้กับเด็ก

เวลา 9.30 น.จะเป็นช่วงที่มีการทำกิจกรรมเคลื่อนไหวตามจังหวะ หรืออาจมีการเรียนการสอนเช่น

การให้คัดลายมือ ระบายสี หรือ ท่องอาขยานและคำคล้องจองต่างๆ หลังจากนั้น ประมาณ 10.00 น. ผคค.จะปล่อยให้เด็กเล่นของเล่นตามมุม

ตามที่สังเกตพบว่าเพลงหรือบทคล้องจองที่เด็กท่องนั้นมีเนื้อหาที่ช่วยทำให้เด็กสามารถจดจำและปฏิบัติตามได้ เช่น เพลงเด็กเอ๋ยเด็กดี คำคล้องจองที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการดูแลอนามัยของเด็กรวมทั้งเรื่องเกี่ยวกับการดูแลอนามัยช่องปากด้วยเช่นกัน

การจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวตามจังหวะ การเรียนการสอน และการปล่อยให้เด็กเล่นของเล่นจะทำต่อเนื่องกัน อาจมีการขึ้นด้วยการให้รับประทานอาหารว่าง ซึ่งแต่ละศูนย์จะมีวิธีการจัดกิจกรรมแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดระบบของผคค. จำนวนเด็ก และความพร้อมด้านสถานที่โดยเฉพาะจำนวนห้องที่สามารถใช้ทำกิจกรรมของแต่ละศูนย์ฯ ดังนี้

1) ศูนย์ฯที่มีการจัดระบบการดำเนินงาน โดยการแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มทำกิจกรรมประจำวัน และกำหนดหน้าที่ของผคค.แต่ละคนให้ชัดเจน

- ศูนย์เด็กบ้านฮ้วน มีห้องที่ใช้สำหรับทำกิจกรรม 2 ห้อง และเด็กมีจำนวนมาก ผคค.จึงแบ่งเด็กออกเป็น 2 กลุ่ม คือเด็กเล็กเพิ่งรับเข้าใหม่ และเด็กโต แยกกันทำกิจกรรม ผคค.มีจำนวน 3 คน ให้อาสาสมัคร 2 คน วิธีการนี้จะสามารถจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยได้

- ศูนย์เด็กบ้านหลุก นอกจากจะมีการจัดกลุ่มแยกเด็กออกเป็นเด็กเล็ก และเด็กโตเช่นเดียวกับศูนย์บ้านฮ้วนแล้ว ในกลุ่มเด็กโตยังมีการแยกเด็กออกเป็นกลุ่มย่อย มีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ การแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มย่อยทำให้ผคค.สามารถตั้งเงื่อนไขกับเด็กให้ทำตามคำสั่งได้ เช่นกลุ่มใดเงียบและปฏิบัติตามคำสั่งจะได้รับประทานอาหารว่างก่อน หรือถ้าไม่อยู่ในระเบียบกลุ่มจะไม่ได้เล่นของเล่น มีการเกาะไหล่เข้าแถวเมื่อจะเดินไปรับประทานอาหาร ซึ่งทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย การแบ่งหน้าที่ของผคค.คล้ายกันกับศูนย์เด็กบ้านฮ้วน คือ มีสองคนที่คอยดูแลเด็กเล็กส่วนหนึ่งที่เหลือคอยดูแลเด็กโต

2) ศูนย์ฯที่ให้เด็กทุกคนทำกิจกรรมพร้อมๆ กัน ผคค.ที่เป็นผู้นำกิจกรรมจะมีเพียงคนเดียว คนอื่นจะดูแลความเรียบร้อย เช่น คอยปรามเด็กที่คือไม่เชื่อฟัง หรือทำการปลอมโยนเด็กที่คำสั่งร้องงอแง เพื่อให้กิจกรรมของกลุ่มสามารถดำเนินไปได้

- ศูนย์เด็กบ้านแม่ทะซึ่งมีห้องที่ใช้สำหรับทำกิจกรรมทุกอย่างเพียงห้องเดียว (ใช้ทำกิจกรรมทั้งการเรียนการสอน รับประทานอาหารและ นอนกลางวัน) และมีขนาดเล็ก ไม่เอื้อต่อการแบ่งกลุ่มเด็กให้แยกกันทำกิจกรรม แม้จะมีผลค.ถึง 3 คนที่อาจแบ่งหน้าที่กันได้

- ศูนย์เด็กบ้านเหมียง มีเด็กจำนวนไม่มากส่วนใหญ่จะเป็นเด็กเล็ก ผลค.จัดให้ทุกคนทำกิจกรรมไปพร้อมๆกัน

- ศูนย์เด็กบ้านจวัก แม้ว่าจะมีอาคารที่สร้างขึ้นใหม่ มีสภาพดี พื้นที่กว้างขวางพอที่จะแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มได้ แต่เด็กมีจำนวนไม่มากนัก และผลค.คิดว่าไม่จำเป็นที่จะต้องจัดกลุ่ม

- ศูนย์เด็กบ้านท่าแหนซึ่งมีห้องสำหรับทำกิจกรรมที่มีขนาดใหญ่ เด็กมีจำนวนมาก แต่เด็กทุกคนยังทำกิจกรรมต่างๆ พร้อมกัน

การที่เด็กทั้งหมดทำกิจกรรมพร้อมกัน ทำให้ผลค.ไม่มีการแบ่งหน้าที่ในการดูแลให้ชัดเจน หากความสัมพันธ์ระหว่างผลค.ด้วยกันไม่ดีจะทำให้เกิดการเกี่ยงงาน และเด็กที่รับเข้ามาในศูนย์ใหม่ๆ จะร้องอแง รบกวนการทำกิจกรรมกลุ่มใหญ่ หากว่าผลค.คนใดคนหนึ่งต้องลาหยุด ก็จะทำให้ไม่สามารถดูแลเด็กให้ทำกิจกรรมได้อย่างเรียบร้อย

ปัญหาที่เกือบทุกศูนย์ฯพบคือขณะเด็กแย่งของเล่นกัน ศูนย์เด็กบ้านแม่ทะจะประสบปัญหาดังกล่าวมากที่สุดเพราะ ของเล่นสำหรับเด็กมีตุ๊กตาที่มีผู้มาบริจาคเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะศูนย์ฯมีเงินบำรุงที่เรียกเก็บจากผู้ปกครองและเพียงพอสำหรับการรายจ่ายปกติเท่านั้น และแม้ว่าศูนย์เด็กบ้านอ้วน บ้านเหมียง และบ้านจวักจะมีของเล่นจำนวนมากพอสมควร และหลายชนิดเป็นของเล่นที่ใช้เงินบำรุงของศูนย์ฯจัดซื้อของเล่นที่มีคนมาบริจาค หรือเศษไม้บดที่ผลค.ขอมมาจากโรงงานผลิตไม้ปาร์เก้ นำมาขัดแต่งลบคมสำหรับให้เด็กต่อเล่น ศูนย์ฯทั้ง 3 แห่งใช้วิธีปล่อยให้เด็กเลือกเล่นของเล่นตามใจชอบ การมีของเล่นแต่ละอย่างมีจำนวนไม่มากพอทำให้เด็กแย่งของเล่นกัน เพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว ผลค.ของศูนย์เด็กบ้านหลุกใช้วิธีการจัดหาของเล่นที่มีความหลากหลาย นอกจากวิธีการใช้เงินบำรุงศูนย์ฯซื้อ และการขอบริจาคแล้ว ยังมีการประดิษฐ์ของเล่นจากวัสดุเหลือใช้ เช่น กระจังน้ำอัดลม และขวดแชมพู โดยขอความร่วมมือจาก ผู้ปกครองมาช่วยตามแผนการพัฒนาศูนย์ฯ เพื่อการประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดีเด่น อย่างไรก็ตามยังไม่สามารถจัดหาของเล่นให้สำหรับเด็กทุกคนได้ จึงใช้วิธีการแบ่งของเล่นออกเป็นชุดตามจำนวนกลุ่มย่อยของเด็ก แต่ละชุดมีของเล่นครบชนิดและมีปริมาณพอสมควร เด็กจะได้เล่นของเล่นเฉพาะของกลุ่มตัวเองเท่านั้น การแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มยังมีผลพลอยได้คือการฝึกเด็กให้อยู่ในระเบียบ มีความ

รับผิดชอบ รู้จักรักษาของของตนเอง เด็กจะรู้ว่าต้องเล่นเฉพาะของกลุ่มตน และจะต้องเก็บเข้าที่ให้เรียบร้อยก่อนที่จะได้ไปรับประทานอาหาร

ช่วงเวลา 10.30 น. เวลารับประทานอาหาร เป็นช่วงที่เด็กจะทำกิจกรรมหลายกิจกรรมต่อเนื่องกัน ตั้งแต่การล้างมือ รับประทานอาหาร แปรงฟัน และนอนกลางวัน หากสามารถจัดระบบให้เด็กทำกิจกรรมไปตามลำดับต่อเนื่องกันเป็นกิจวัตร เด็กจะจำและสามารถปฏิบัติตามได้

ศูนย์เด็กบ้านหลุก และบ้านอ้วน มีลักษณะการดำเนินกิจกรรมในช่วงนี้คล้ายกัน ศูนย์ฯ มี ผด. จำนวน 3 คน และมีแม่ครัวที่รับจ้างมาจากกรมการพัฒนาชุมชน แต่มาใช้ห้องครัวและอุปกรณ์ของศูนย์ฯ และอยู่ที่ศูนย์ฯ ตลอดทั้งวันช่วยดูแลเด็กอีกหนึ่งแรง (แม่ครัวของศูนย์เด็กบ้านอ้วนเคยเป็นผด. มาก่อน แต่ลาออกเนื่องจากย้ายตามสามีไปทำงานที่กรุงเทพฯ) ผด. จะแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มเด็กเล็ก และเด็กโต เด็กเล็กจะได้รับประทานอาหารก่อน เด็กจะเกาะไหล่เดินเข้าแถวไปล้างและเช็ดมือ หลังจากนั้นจะเดินไปนั่งที่โต๊ะอาหารที่ผด. หนึ่งคนกับแม่ครัวช่วยกันจัดเตรียมไว้และคอยดูแลขณะที่เด็กรับประทานอาหาร ขณะเดียวกันนั้นเด็กโตยังเล่นของเล่นอยู่ในห้องที่ใช้ทำกิจกรรม โดยมีผด. คนที่ 2 ดูแลความเรียบร้อยพร้อมทั้งเตรียมจัดที่นั่งนอนสำหรับเด็กเล็ก เมื่อเด็กเล็กรับประทานอาหารเสร็จจะเดินทยอยกันไปที่ที่แปรงฟัน ซึ่งผด. คนที่ 3 จะเตรียมอุปกรณ์การแปรงฟันให้ไว้และดูแลเด็กแปรงฟัน ขณะนั้นผด. และแม่ครัวจะต้องทำความสะอาดบริเวณโต๊ะอาหาร และเตรียมอาหารสำหรับเด็กโต เมื่อเด็กเล็กแปรงฟันหลังอาหารกลางวันเสร็จ เด็กโตจะเกาะไหล่เดินเป็นแถวไปที่ห้องอาหารและทำกิจกรรมต่อเนื่องเช่นเดียวกับที่เด็กเล็กทำ และผด. คนที่อยู่ห้องนอน (ซึ่งเป็นห้องเดียวกับที่ใช้ทำกิจกรรม) จะจัดให้เด็กเล็กนอนพร้อมทั้งจัดเตรียมที่นอนให้เด็กโต เมื่อเด็กทุกคนเข้านอนเป็นอันเสร็จสิ้นกิจกรรมในช่วงนี้

ศูนย์เด็กบ้านเหมียง บ้านแม่ทะ บ้านท่าแหน และบ้านจิวัก ทั้ง 4 แห่งจะจัดให้เด็กรับประทานอาหารพร้อมกัน การที่ศูนย์ฯ ไม่มีการแบ่งกลุ่มเด็กนั้นด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

- ศูนย์เด็กบ้านเหมียง มีจำนวนเด็กไม่มากผด. จึงไม่ได้แบ่งเด็กออกเป็นกลุ่ม แม้จะมีผด. เพียง 2 คน แต่จะมีแม่ครัวซึ่งทำอาหารมาส่ง และอยู่ช่วยดูแลเด็กในช่วงนี้เป็นภาระผ่อนแรงผด. ได้มาก โดยผด. หนึ่งคนจะดูแลเด็กช่วงที่รอให้แม่ครัวและผด. อีกหนึ่งคนเตรียมอาหารมาให้ เมื่อเด็กรับประทานอาหาร ทั้ง 3 คนจะช่วยกันดูแลความเรียบร้อย เมื่อเด็กบางคนรับประทานอาหารเสร็จและเตรียมทยอยไปแปรงฟัน ผด. หนึ่งคนจะเตรียมอุปกรณ์การแปรงฟันโดยให้เด็กนั่งรวมกัน และเรียกให้เด็กรับอุปกรณ์และแปรงฟันทีละ 5 คน ขณะนั้นแม่ครัวจะทำความสะอาดบริเวณที่รับประทานอาหารซึ่งเป็นคนละห้องกับห้องที่ใช้นอน และผด. อีกคนจะเตรียมที่นอนให้เด็ก เมื่อเด็กแปรงฟันเสร็จก็จะได้เข้านอนโดยไม่ต้องรอ

- ศูนย์บ้านแม่ทะ แม้จะมีผด.ถึง 3 คน แต่มีปัญหาด้านสถานที่ ห้องที่ใช้ทำกิจกรรมทุกอย่างมีเพียง 1 ห้อง และไม่มีที่สำหรับแปรงฟัน ขณะที่เด็กนั่งทำกิจกรรมในห้อง ผด.หนึ่งคนจะดูแลจะจัดให้นั่งกับพื้นชิดฝาผนังรอเพราะไม่มีโต๊ะอาหาร อีกสองคนจะตักอาหารใส่จานและนำมาแจก และทั้งสามคนจะดูแลเด็กตอนรับประทานอาหาร เมื่อเด็กรับประทานอาหารเสร็จ ผด.หนึ่งคนจะต้องไปเตรียมน้ำ และอุปกรณ์การแปรงฟันให้เด็กแปรงที่ลานดินหน้าศูนย์ฯ (เด็กรับประทานอาหารเสร็จไม่พร้อมกัน ดังนั้นผด.จึงไม่สามารถดูแลเด็กให้แปรงฟันได้อย่างทั่วถึง เพราะต้องทยอยแจกอุปกรณ์การแปรงฟัน) และผด.อีกสองคนจะต้องรีบทำความสะอาด และจัดเตรียมที่นอนให้เด็กก่อนที่เด็กจะแปรงฟันเสร็จ กิจกรรมต่างๆจะไม่ค่อยต่อเนื่องเพราะต้องรอให้เด็กทั้งหมดทำกิจกรรมแต่ละอย่างเสร็จ ผด.จึงจะเตรียมสถานที่หรืออุปกรณ์สำหรับกิจกรรมช่วงต่อไปได้

- ศูนย์เด็กบ้านท่าแหนและบ้านจิวัก มีผด.จำนวนสองคนทำกัน มีบริเวณที่รับประทานอาหารเช้าแต่ไม่ได้แยกออกจากห้องนอนใช้นอน และไม่ได้แบ่งเด็กออกเป็นกลุ่ม ศูนย์เด็กบ้านจิวักมีเด็กจำนวนไม่มากจึงจัดให้เด็กทุกคนรับประทานอาหารเช้าพร้อมๆกัน ศูนย์เด็กบ้านท่าแหนมีจำนวนเด็กมากกว่าและไม่ได้จัดเด็กเป็นกลุ่มแต่อย่างใด เมื่อถึงเวลารับประทานอาหารผด.หนึ่งคนจะเตรียมตักอาหาร และระหว่างที่รอนั้นอีกคนจะคอยดูแลเด็ก เมื่อเด็กเริ่มรับประทานอาหารเช้าเสร็จผด.หนึ่งคนจะต้องเตรียมอุปกรณ์การแปรงฟันให้เด็ก (เด็กรับประทานอาหารเช้าไม่พร้อมกัน ดังนั้นผด.จึงไม่สามารถดูแลเด็กให้แปรงฟันได้อย่างทั่วถึง เพราะต้องคอยทยอยแจกอุปกรณ์การแปรงฟัน) เมื่อเด็กคนแรกที่แปรงฟันเสร็จและพร้อมที่จะเข้านอน แต่ยังมีเด็กที่ยังรับประทานอาหารเช้าไม่เสร็จและไม่ได้แปรงฟัน ดังนั้นขณะที่ผด.หนึ่งคนจะต้องเตรียมอุปกรณ์การแปรงฟัน อีกหนึ่งคนต้องดูแลเด็กที่ยังรับประทานอาหารเช้าไม่เสร็จ และรอทำความสะอาดบริเวณที่รับประทานอาหารเช้า และเตรียมที่นอน กิจกรรมที่เด็กทำจึงไม่ต่อเนื่อง เพราะต้องรอให้เด็กทั้งหมดทำกิจกรรมแต่ละอย่างเสร็จก่อน จึงจะเตรียมสถานที่หรืออุปกรณ์สำหรับกิจกรรมช่วงต่อไปได้

การที่มีการจัดระบบ แบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มให้ทำกิจกรรมแต่ละอย่างเสร็จเป็นช่วงไป และผด.มีการแบ่งหน้าที่และจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ที่เด็กจะต้องใช้ทำกิจกรรมแต่ละช่วงให้พร้อมโดยเด็กไม่ต้องรอ กิจกรรมก็จะดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ผด.จะสามารถจัดระบบต่างๆได้ดีเพียงใดจะขึ้นอยู่กับ

- ความพร้อมด้านสถานที่ ศูนย์ฯควรมีห้องอาหารแยกออกจากห้องที่ทำกิจกรรมหรือห้องนอน เพื่อที่ผด.อาจยังไม่ต้องทำความสะอาดพื้นที่และแยกกันไปจัดเตรียมที่นอนให้เด็ก และดูแลเด็กให้แปรงฟันก่อน

- จำนวนผด.หรือผู้ที่สามารถดูแลเด็กควรมี 3 คนขึ้นไป จึงจะแบ่งหน้าที่และดูแลเด็กได้ทั่วถึง
- การจัดระบบ เช่นการแบ่งเด็กออกเป็น 2 กลุ่ม ให้เด็กเล็กรับประทานอาหารก่อน เด็กที่อายุใกล้เคียงกันมักจะใช้เวลาในการทำกิจกรรมต่างๆใกล้เคียงกัน กิจกรรมแต่ละช่วงจึงเสร็จสิ้นไปพร้อมๆ กัน
 - ความตั้งใจของผด.ที่จะจัดระบบการทำกิจกรรมต่างๆให้เด็กทำอย่างต่อเนื่องเป็นกิจวัตร รวมทั้งการพยายามฝึกเด็กให้อยู่ในระเบียบจะทำให้เด็กทำกิจกรรมแต่ละอย่างเสร็จพร้อมๆกัน ไม่ทำให้ผด.ต้องคอยตามเก็บของเล่นตอนที่เด็กเล่น ระหว่างที่รอให้เตรียมอุปกรณ์หรือสถานที่

เด็กจะตื่นนอนประมาณ 14.00 น.หลังจากนั้นจะเข้าห้องน้ำ ล้างหน้า ดื่มนม และออกมาเล่นที่สนามเด็กเล่นรอผู้ปกครองมารับกลับบ้าน โดยทั่วไปศูนย์จะมีการจัดการในลักษณะที่คล้ายกัน ที่แตกต่างออกไปบ้างได้แก่ ศูนย์เด็กบ้านหลุก ซึ่งมักจะมีการตั้งเงื่อนไข ให้เด็กทำตามเพื่อให้กิจกรรมในศูนย์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ได้กำหนดข้อตกลงกับเด็กว่า ต้องดื่มนมให้หมดทุกครั้ง และนำไปทิ้งที่ถังขยะ จึงจะได้ออกไปเล่นกับเพื่อนๆ นอกจากเด็กทุกคนจะได้ดื่มนมทำให้ได้รับสารอาหารที่มีคุณค่าจนหมดทุกวันแล้วยังเป็นการฝึกเด็กให้เริ่มรู้จักความรับผิดชอบ

กิจกรรมในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะดำเนินไปได้อย่างเป็นระเบียบได้นั้น ศูนย์ต้องมีความพร้อมหลายด้าน โดยเฉพาะผด.ต้องมีความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพยายามที่จะพัฒนาระบบการดำเนินงานของศูนย์ฯ เช่นใช้วิธีการแบ่งกลุ่มเด็กออกเป็นกลุ่มย่อยๆ การตั้งเงื่อนไขหรือข้อตกลงต่างๆที่เด็กต้องปฏิบัติตาม เป็นต้น

จากข้อมูลที่น่าเสนอในเบื้องต้นเพื่อให้เห็นภาพรวมของการดำเนินงาน อันจะนำไปสู่การทำความเข้าใจถึงปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต่อไป

ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ในตอนนี้จะนำเสนอผลการศึกษาโดยยึดตามกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวมาแล้ว ตามโมเดล PRECEDE & PROCEDE ของ Green & Kreuter ซึ่งพัฒนาขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาทันตสุขภาพ ซึ่งสุขภาพและพฤติกรรมทันตสุขภาพมีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายปัจจัย โดยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ ตั้งแต่การวิเคราะห์ทางสังคม (Social diagnosis) การวิเคราะห์ทางระบาดวิทยา (Epidemiology diagnosis) การวิเคราะห์พฤติกรรม (Behavioral diagnosis) การวิเคราะห์ทางการศึกษา (Educational diagnosis) รวมถึงการวิเคราะห์ทางการบริหาร (Administrative diagnosis) และการประเมินผล การดำเนินงานเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา และเลือกสรรกลวิธีที่เหมาะสม ในการศึกษาครั้งนี้ นำแนวคิดส่วนของการวิเคราะห์ทางการศึกษามาใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรม เพื่อหาปัจจัยที่เป็นเหตุทำให้เกิดความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพ จึงทำการวิเคราะห์ 3 ปัจจัยหลักคือ ปัจจัยโน้มน้าว ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยสร้างเสริม รวมทั้งปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายกลุ่ม และมีบริบทที่แวดล้อมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแต่ละแห่งในลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป โดยเริ่มจากปัจจัยทางสังคมเป็นอันดับแรก

1. ปัจจัยทางสังคม

เพื่อให้ได้มาซึ่งคำอธิบายถึงสาเหตุที่มาหรือปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการดำเนินกิจกรรมในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีความจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่เป็นภาพรวมของการดำเนินงาน ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจถึงปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากการศึกษาข้อมูลการดำเนินงาน และบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์ฯเท่านั้น (เบญญา ยอดดำเนิน-แอตติกข์ และคณะ, 2535)

1.1 สภาพสังคม-เศรษฐกิจในภาพรวม

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้ง 6 แห่งมีที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอแม่ทะ ซึ่งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ 30 กิโลเมตร การคมนาคมสะดวก สภาพสังคมเศรษฐกิจโดยรวมมีลักษณะคล้ายกัน กล่าวคือ มีชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างเรียบง่าย แบบชนบททั่วไปในภาคเหนือ มีการปลูกพืชผักพื้นบ้านไว้บริโภคในครัวเรือนถ้ามีมากพอจะนำไปขายใน “ภาค” หรือตลาดประจำหมู่บ้าน บ้านใกล้

เรือนเคียงมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ประชาชนประกอบอาชีพหลักคือการทำไร่ทำนาตามฤดูกาลเมื่อถึงฤดูการทำนาไม่ว่าจะเป็นช่วงที่ปลูกข้าวหรือช่วงเก็บเกี่ยว ยังคงมีการ“เอามื้อ”ซึ่งชาวบ้านจะผลัดกันไปช่วยปลูกหรือช่วยเก็บเกี่ยว โดยมีการนัดหมายวันกันล่วงหน้าว่าวันไหนจะลงมือทำที่นาของใครและจะมีใครไปช่วยบ้าง “ถ้าเขามาช่วยเรา วันหน้าเราก็ต้องไปช่วยเขา” แต่บางครั้งอาจต้องใช้วิธีการจ้างแทนเพราะมีเวลาจำกัดไม่สามารถรอวันที่บ้านอื่นว่าง ข้าวที่ได้จากการเก็บเกี่ยวส่วนใหญ่จะไม่ได้นำไปขายแต่จะเก็บไว้กินเองในครอบครัว เมื่อหมดฤดูทำนามักจะทำอาชีพเสริมที่แตกต่างกันไป เช่น การรับจ้างในโรงงาน การทำดอกไม้แห้ง ทำเครื่องจักสาน นอกจากนั้น จะมีบางหมู่บ้านที่จะมีอาชีพหลักนอกเหนือจากการทำนา เช่น ที่หมู่บ้านหลุกเป็นหมู่บ้านทำไม้ และสลักซึ่งมีรายได้ค่อนข้างดีกว่าประชาชนในหมู่บ้านอื่น

การที่วิถีชีวิตของชุมชนเป็นแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ และศูนย์เด็กมีความสำคัญในฐานะที่เป็นที่อบรมเลี้ยงดูเด็กเล็กซึ่งก็คือบุตรหลานของตน ในช่วงเวลาที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพ ดังนั้นการให้ความร่วมมือในการบริจาคเงินหรือสละเวลามาช่วยกันพัฒนาศูนย์ฯ ในวาระต่าง ๆ จึงไม่เป็นปัญหามากนัก ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่าศูนย์ฯ ต้องมีกวด.หรือกรรมการที่ปรึกษาของศูนย์ฯที่มีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับนับถืออย่างแท้จริงรวมทั้งมีบุคคลที่ประชาชนให้การยอมรับ เป็นผู้มาขอความร่วมมือ

1.2 การรวมตัวของชุมชนที่เข้มแข็ง

นอกจากการมีวิถีชีวิตแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนชนบททำให้การดำเนินงานเพื่อส่วนรวมได้รับความร่วมมือดีแล้ว หากศูนย์เด็กตั้งอยู่ในชุมชนที่มีการรวมตัวอย่างเข้มแข็ง กล่าวคือ ชาวบ้านให้ความร่วมมือทั้งด้านกำลังความคิด กำลังงาน และกำลังทรัพย์ ในกิจกรรมพัฒนาของชุมชนทุกด้าน รวมทั้งร่วมมือในการจัดการกับปัญหาของชุมชนโดยที่กระบวนการดำเนินงานนั้นจะมีผู้นำหมู่บ้านหรือบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเป็นตัวกลางประสานความร่วมมือให้เกิดการรวมกลุ่ม มีการประชุมระดมความคิดเห็น ทำให้มีทิศทางของการตัดสินใจไปในทิศทางเดียวกันในการวิเคราะห์มูลเหตุของปัญหาและแนวทางการแก้ไข จนถึงการให้ความร่วมมือในทางปฏิบัติและหากวิธีการดำเนินงานนั้นเกินกำลังของชุมชนก็จะมีกรมอบหมายให้ผู้หนึ่งผู้ใดไปขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ตัวอย่างเช่นการทำงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเหมียงที่มีผู้ประสานงานกับการไฟฟ้าแม่เมาะจนได้รับการสนับสนุนวัสดุก่อสร้างเพื่อนำมาใช้ในการสร้างอาคาร

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการปฏิบัติตามข้อตกลงของศูนย์ฯ ในลักษณะที่เป็นนโยบายสาธารณะของหมู่บ้าน เช่น การยอมรับที่จะชำระเงินค่า

ตอบแทนการดูแลเด็กจากผู้ปกครองในอัตราที่ศูนย์กำหนด การให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการดูแลเด็ก ผู้ปกครองที่จะนำเด็กมาฝากดูแลจะต้องรอให้เด็กมีอายุตามเกณฑ์ที่ศูนย์กำหนด มีการเตรียมบุคลากรให้มีความพร้อมที่จะใช้ชีวิตในศูนย์เด็ก โดยการพยายามหัดให้เด็กเลิกใช้ขวดนม และหัดดื่มนมจากแก้วแทน การจัดเตรียมเครื่องใช้ส่วนตัวของเด็ก นอกจากนั้นศูนย์ยังมีแนวโน้มที่จะได้รับการสนับสนุนจากชุมชนเมื่อกพด.ขอความร่วมมือ ไม่ว่าจะเป็นการระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของศูนย์ฯ การสนับสนุนด้านการเงินและแรงงาน อย่างไรก็ตามแม้ว่าการมีชุมชนที่เข้มแข็งจะมีผลต่อความร่วมมือของชาวบ้าน หากชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดตั้งหรือวางแผนการดำเนินการตั้งแต่แรก ความร่วมมือที่ได้รับอาจไม่เต็มที่

1.3 การมีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์ฯ

ศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสนองความต้องการของชุมชนที่เห็นความสำคัญของบุคลากรของตนจึงต้องการสถานที่สำหรับดูแลเด็กอย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นการแบ่งเบาภาระในการเลี้ยงดูเด็กทำให้ผู้ปกครองมีเวลาประกอบอาชีพมากขึ้น มีการระดมความคิดในการวางแผนการดำเนินการเพื่อการจัดตั้งศูนย์ฯ มีข้อตกลงของชุมชนที่ทุกคนต้องให้ความร่วมมือ เช่น กำหนดให้ทุกหลังคาเรือนบริจาคเงินเพื่อจัดสร้างศูนย์ฯ การผลัดเวรกันมาช่วยในเรื่องของแรงงาน หรือการช่วยกันขอรับการสนับสนุนจากบุคคลภายนอกเช่นเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น นอกจากนั้นเพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์ฯเป็นไปด้วยความเรียบร้อยจึงต้องมีการขอความร่วมมือจากผู้ปกครองให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ศูนย์ฯกำหนด เช่น การชำระค่าตอบแทนการดูแลเด็ก การกำหนดเกณฑ์อายุของเด็กที่จะรับเข้าศูนย์ฯ การขอให้เด็กเลิกดูนมขวดก่อนเข้าศูนย์ฯ เงื่อนไขเหล่านี้มาจากการร่วมแสดงความคิดเห็นของกพด.ซึ่งเป็นตัวแทนของผู้ปกครองและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และมีการชี้แจงให้ชุมชนทราบถึงวัตถุประสงค์ของการขอความร่วมมือดังกล่าว และเกิดความเต็มใจในการปฏิบัติ

สำหรับศูนย์ฯที่ไม่ได้เกิดจากการร่วมกันจัดตั้งโดยชุมชน ไม่ว่าจะเป็นศูนย์ฯที่มีหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรอื่นผลักดันให้มีการจัดตั้งขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐในการพัฒนาเด็กให้เติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพ แต่ยึดคำสั่งของผู้บังคับบัญชามากกว่าการคำนึงถึงความต้องการของประชาชน การดำเนินการอยู่ในรูปแบบของการสั่งการให้องค์กรท้องถิ่นนำไปปฏิบัติ โดยที่ชุมชนไม่มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น เช่นกรณีของการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านอ้วนที่มีประวัติการจัดตั้งแตกต่างไปจากศูนย์ฯอื่นๆ เป็นศูนย์ฯที่มีการจัดตั้งโดยนายอำเภอซึ่งมีอำนาจสั่งการให้หัวหน้าส่วนราชการได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดตั้ง การดำเนินการจัดตั้งเป็นไปในลักษณะเดียวกับการจัดตั้งองค์กรของทางราชการ มีแนวทางการดำเนินงานและวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งที่ชัดเจน กล่าวคือนอกจากเพื่อให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกต้องตามหลัก

วิชาการ ยังจัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้เป็นศูนย์กลางเล็กตัวอย่างของอำเภอ และเป็นศูนย์กลางที่มุ่งเน้นให้มีการดำเนินงานร่วมมือกันระหว่างสาธารณสุขอำเภอ พัฒนาการอำเภอ กับผู้นำท้องถิ่นทุกระดับ โดยได้กำหนดให้เป็นศูนย์ในความรับผิดชอบของกระทรวงสาธารณสุข มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ซึ่งประกอบด้วยหัวหน้าส่วนราชการในอำเภอ โดยเฉพาะสาธารณสุขอำเภอ และ พัฒนาการอำเภอ รวมทั้งทบทวนที่ได้สนับสนุนงบประมาณในการจัดตั้งศูนย์ฯ โดยมีนายอำเภอเป็นประธาน คณะกรรมการชุดดังกล่าวมีการบริหารงานอย่างเป็นระบบ เช่น มีการประชุมวางแผนการปฏิบัติงานเป็นประจำ มีการหารือเกี่ยวกับการ จัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ฯรวมทั้งเพื่อการพัฒนาศูนย์ฯ แต่อย่างไร ก็ตามแม้ว่าการเริ่มต้นจากการคิด การให้ ของภาครัฐ ทำให้ศูนย์ฯได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ และ มีความพร้อมทั้งทางด้านงบประมาณ สถานที่ แต่การที่ศูนย์เด็กบ้านอ้วนไม่ได้เกิดขึ้นมาจากความต้องการของชุมชนแต่แรกเริ่ม เจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการ โดยไม่ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ตลอดจนไม่มีส่วนร่วมรับรู้ในการดำเนินงานของศูนย์ฯ กรรมการบริหารศูนย์ฯชุดเดิมมีนโยบายที่จะรบกวนผู้ปกครองให้น้อยที่สุด ผศด.เล่าว่า “นายอำเภอไม่อยากจะรบกวนผู้ปกครอง ถ้าไม่จำเป็น” ผลที่เกิดขึ้นคือ ผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามข้อตกลงบางอย่างของศูนย์ฯได้เท่าที่ควร เช่นเรื่องการรับเด็กเข้าใหม่ แม้ว่าจะมีเกณฑ์อายุในการรับเด็กอยู่ แต่ศูนย์ฯจำเป็นต้องรับเด็กที่มีอายุค่อนข้างน้อย เนื่องจากผู้ปกครองขอร้อง ทำให้รบกวนกิจกรรมปกติของศูนย์ฯและยังเป็นการเพิ่มภาระของผศด. และแม้ว่าผศด.จะพยายามที่จะให้เด็กเลิกดูคนมขวดที่ศูนย์ฯโดยการให้ผศด.ชี้แจงของผู้ปกครองรับทราบ แต่ก็ยังมีผู้ปกครองของเด็กใหม่ที่ขอให้เด็กนำขวดนมมาที่ศูนย์ฯด้วยการตอบสนองของชุมชนที่ไม่มีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์ฯเป็นไปในลักษณะที่กระทำตามความพอใจ โดยมีจุดมุ่งหมายของภาระกระทำต่าง ๆ กันไป แม้ว่าศูนย์ฯมีการตั้งข้อกำหนดกฎเกณฑ์ในการรับเด็ก เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามระบบ ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพการดำเนินงานโดยรวม แต่เพราะมิใช่มติร่วมกันของชุมชนจึงไม่สามารถทำให้ผู้ปกครองยอมปฏิบัติตามได้ ผู้ปกครองที่ให้ความหมายหรือความสำคัญต่อศูนย์เด็กต่างกันจะให้ความร่วมมือไม่เหมือนกัน ตัวอย่างเช่น ผู้ปกครองที่มองว่าศูนย์ฯเป็นที่แบ่งเบาภาระการดูแลเด็ก เนื่องจากคนมีกิจที่ต้องประกอบอาชีพ จะพยายามทำให้เด็กยอมที่จะมาที่ศูนย์ฯโดยไม่มองแง่โดยการให้ขนมเด็กบ้าง ยอมให้นำขวดนมมาที่ศูนย์ฯบ้าง ซึ่งการกระทำดังกล่าวกลายเป็นเงื่อนไขหรือรางวัลจูงใจให้เด็กยอมมาที่ศูนย์ฯ ส่วนผู้ปกครองที่รับรู้ว่าเด็กควรจะได้รับเลี้ยงดูอย่างถูกต้องในสถานที่ที่เหมาะสม จะให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆในการพัฒนาเด็ก เมื่อผศด.ขอความร่วมมือ เช่นการร่วมกันปลูกพืชผักให้เป็นอาหารสำหรับเด็กในศูนย์ฯ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ

1.4 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อการดำเนินงานของศูนย์ฯ

คงต้องยอมรับความจริงว่า ไม่มีสังคมใดในโลกที่หยุดนิ่งอยู่กับที่ การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา สังคมที่มีสภาพความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ กลายมาเป็นสังคมที่มีความสลับซับซ้อนขึ้น หรือจากสังคมชนบทกลายเป็นสังคมเมืองเป็นต้น และสภาพสังคมที่แวดล้อมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน สามารถสรุปเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

- การมีจำนวนเด็กเล็กในหมู่บ้านลดลง เป็นผลจากความสำเร็จของนโยบายวางแผนครอบครัวของรัฐ การที่มีเด็กเล็กจำนวนลดลงทำให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอาจต้องขอให้ผู้ปกครองนำเด็กมาเข้าศูนย์ฯ โดยที่อาจต้องลดความเคร่งครัดที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงของศูนย์ฯ ที่เคยกำหนดไว้ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงาน

- นอกจากผลจากความสำเร็จของนโยบายวางแผนครอบครัวของรัฐแล้ว การที่เด็กลดจำนวนลงยังเป็นผลจากการเปิดชั้นเรียนอนุบาลที่รับเด็กอายุ 4-5 ปี ดังนั้นเด็กอายุในช่วงดังกล่าวที่เคยอยู่ในศูนย์ฯ จึงออกไปเข้าเรียนชั้นอนุบาลแทน

- การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของสถาบันครอบครัว ขนาดครอบครัวที่เคยเป็นครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจผู้ปกครองต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ทำให้ต้องนำเด็กมาฝากเลี้ยงตั้งแต่อายุยังน้อย ผลที่ตามมาคือช่วงอายุของเด็กที่ศูนย์ฯ รับเข้ามาดูแลต้องปรับลดลง ผิดต้องปรับเปลี่ยนกิจกรรมในศูนย์ฯ ให้เหมาะสม เพราะเด็กยังช่วยเหลือตัวเองได้ไม่ดีในเรื่องของการดูแลอนามัยช่องปาก โดยเฉพาะการดูแลเด็กให้แปรงฟันหลังอาหารกลางวัน และการจัดการในเรื่องการเล็กลดนมขวดจะทำได้ยากขึ้น

- มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะอาชีพและรูปแบบการทำงาน จากการขยายตัวทางภาคอุตสาหกรรม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานจากภาคเกษตรมาเป็นทำงานในโรงงานมากขึ้น พื้นที่การเกษตรของชาวบ้านลดลง การทำนาเป็นเพียงทำแค่พอกินไม่ใช่อำชีพหลัก เมื่อพ่อแม่ต้องทำงานในโรงงานแต่เช้าและไม่ค่อยมีวันหยุด จึงไม่มีเวลาดูแลลูก และต้องนำไปฝากเลี้ยงที่ศูนย์ฯ หากว่าศูนย์ฯ ต้องการความร่วมมือจากผู้ปกครองหรือชุมชนแล้ว ผคด.จะค่อนข้างลำบากใจ เนื่องจากจะทำให้ผู้ปกครองขาดรายได้ เพราะการหยุดงาน

ลักษณะสังคมเศรษฐกิจที่แวดล้อมศูนย์ฯ มีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินงานของศูนย์ฯ เช่นเดียวกับปัจจัยหลัก ทั้ง 3 ปัจจัยที่จะกล่าวถึงต่อไป

2. ปัจจัยโน้มน้าว (Predisposing Factors)

ปัจจัยโน้มน้าวเป็นปัจจัยที่ช่วยให้สร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นในบุคคลกลุ่มต่างๆ ได้แก่ สภาพการณ์ที่มีอยู่ก่อนการเกิดพฤติกรรม เช่น ความรู้ ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม การรับรู้ที่

ทำให้เกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติ โดยที่ผู้ที่มีบทบาทโดยตรงต่อการดำเนินกิจกรรมภายในศูนย์คือ ผด. สำหรับการปฏิบัติของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษานี้จะถือว่าเป็นปัจจัยสนับสนุนต่อการดำเนินกิจกรรมของผด. เช่น กพด. ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่ซึ่งต้องมีแรงจูงใจหรือมีปัจจัยโน้มน้าวเช่นกัน

2.1 ปัจจัยโน้มน้าวที่เกี่ยวข้องกับผด.

ผด. เป็นบุคคลที่มีส่วนใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อการดูแลทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมากที่สุด เป็นบุคคลหลักในการดำเนินงานต่างๆ ของศูนย์ฯ ซึ่งนอกจากจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาเด็กแล้ว ยังเป็นสื่อกลางระหว่างกรมการพัฒนาเด็ก เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ดูแลการดำเนินงานของศูนย์ฯ และผู้ปกครองเด็ก โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เด็กได้รับการดูแลอย่างถูกต้องและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การเติบโตอย่างมีพัฒนาการที่ดี ผด. ของแต่ละศูนย์ฯ จะมีลักษณะและคุณภาพการดำเนินงานแตกต่างกันไป ปัจจัยโน้มน้าวที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของผด. มีดังนี้

2.1.1 ความรู้ และทัศนคติ เกี่ยวกับการดูแลทันตสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียน

จากกรอบแนวคิดที่ว่าความรู้และความตระหนักเป็นปัจจัยที่อาจมีผลในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ผด. ในความรับผิดชอบของกรมการพัฒนาชุมชนจะได้รับความรู้เกี่ยวกับการดูแลและพัฒนาการเด็กจากการอบรมทั้งก่อนและหลังประจำการอยู่เสมอ และเช่นกัน เพื่อให้ผด. มีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลทันตสุขภาพ ตลอดจนสามารถดำเนินงานส่งเสริมทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ ดังนั้นกองทันตสาธารณสุขจึงได้จัดทำหลักสูตรสำหรับทันตบุคลากรเพื่อใช้ในการอบรมผด. และมีการประสานงานเพื่อขอเพิ่มเติมหัวข้อวิชาทันตสาธารณสุขเข้าไปในหลักสูตรการอบรมผด. ก่อนประจำการของกรมการพัฒนาชุมชน (กองทันตสาธารณสุข, 2539) จังหวัดลำปางโดยฝ่ายทันตสาธารณสุข โรงพยาบาลชุมชน ได้เริ่มดำเนินการจัดอบรมผด. ในงานทันตสาธารณสุขมาตั้งแต่ปี 2536 และจัดอบรมครบทุกศูนย์ฯ ในปีงบประมาณ 2537 (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง, 2541) หากผด. ไม่มีการลาออกหรือเปลี่ยนงานใหม่ ผด. อย่างน้อยหนึ่งคนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกแห่งจะมีความรู้เบื้องต้นในการดูแลทันตสุขภาพของเด็กก่อนวัยเรียน แม้ว่ามีศูนย์ฯ บางแห่งที่โอนย้ายเข้ามาอยู่ในความรับผิดชอบของกรมการพัฒนาชุมชนในระยะหลัง (ปี พ.ศ. 2538-2539) แต่ผด. ก็ยังจะได้รับการอบรมก่อนประจำการของกรมการพัฒนาชุมชนในลักษณะเช่นเดียวกับศูนย์ฯ อื่น ในปี 2539 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปางได้เริ่มจัดให้มีการอบรมผด. อีกครั้ง และถ้ามีผด. ที่เข้าประจำการใหม่ในศูนย์ฯ ก็

มีผลค.คนเก่าที่มีประสบการณ์พอสมควรประจำอยู่แล้ว และจะสามารถให้คำแนะนำได้ ดังนั้น แม้ว่าศูนย์เด็กแต่ละแห่งผลค.มีความรู้และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกันมากนัก แต่คุณภาพของการดำเนินงานในศูนย์ฯแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกัน นั่นคือความรู้เป็นสิ่งจำเป็นแต่ความรู้เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลได้จะต้องมีปัจจัยอื่นมาประกอบ เช่นทัศนคติต่อการดูแลทันตสุขภาพ

จากการสัมภาษณ์ผลค.ที่สามารถจัดกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพได้มาตรฐานตามเกณฑ์ฯ จะมีทัศนคติที่ดีต่อการจัดกิจกรรมดังกล่าว ผลค.รายหนึ่งแสดงความรู้สึกรู้สึกต่อการจัดกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพว่า “ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นภาระ ถ้าเรามีการจัดการอย่างมีขั้นตอน เป็นระบบ ก็จะทำให้เด็กไม่มีฟันผุ ไม่ร้องไห้แง่ง ทำให้อาจารย์สามารถทำกิจกรรมต่างๆในศูนย์ฯ ได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย” ขณะที่ผลค.จากศูนย์ฯที่ดำเนินการไม่ผ่านเกณฑ์ฯ จะเล่าว่า “รู้สึกหนักใจเพราะผู้ปกครองไม่ค่อยร่วมมือ” หรือ “เป็นการทำตามหน้าที่”

2.1.2 ทักษะในการจัดกิจกรรมประจำวันในศูนย์

กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดรูปแบบให้ผลค.จัดกิจกรรมประจำวันในลักษณะเดียวกัน แต่ผลค.จากศูนย์ต่างๆยังมีความสามารถในการจัดกิจกรรมได้ไม่เท่ากัน จากการสังเกตการดำเนินงานกิจกรรมในศูนย์ฯ ผลค.ที่มีทักษะที่ดีในการจัดกิจกรรมจะสามารถจัดกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพได้ดีเช่นกัน ตัวอย่างของการจัดกิจกรรมในศูนย์ฯ ได้แก่

- การแบ่งเด็กในศูนย์ฯออกเป็นกลุ่มเด็กเล็กและเด็กโตในการทำกิจกรรม เนื่องจากเด็กเล็กที่เพิ่งรับเข้ามาดูแลในศูนย์ฯยังไม่คุ้นเคยกับการอยู่ในระเบียบข้อบังคับผลค.จะปล่อยให้เด็กเล่นของเล่น หรือให้นั่งดูเด็กโตทำกิจกรรม

- ในกลุ่มเด็กโตนั้นผลค.จะแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยให้เด็กทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม มีการใช้บรรยากาศของการแข่งขันและมีการตั้งเงื่อนไขใจให้เด็กปฏิบัติตามที่ผลค.ต้องการ เช่น ให้เด็กเล่นของเล่นเป็นกลุ่มเด็กจะมีของเล่นเฉพาะกลุ่มของตัวเอง ผลค.จะตั้งเงื่อนไขให้เด็กปฏิบัติตาม ตัวอย่างเช่น

ผลค.บอกกับเด็กว่า “ถ้าเด็กกลุ่มไหนเก็บของเล่นให้เป็นระเบียบ จะได้รับประทานอาหารว่างก่อน” การตั้งเงื่อนไขในลักษณะเช่นนี้นอกจากจะทำให้ผลค.ไม่ต้องเหนื่อยกับการตามเก็บของเล่นให้เด็กแล้ว ยังเป็นการฝึกให้เด็กรู้จักความรับผิดชอบและฝึกความสามัคคี

หรือ “เด็กกลุ่มไหนทำเสียงดังไม่เชื่อฟังผลค. จะไม่ได้เล่นของเล่น” ข้อตกลงในลักษณะเช่นนี้จะทำให้ผลค.สามารถควบคุมเด็กให้ปฏิบัติตามต้องการโดยไม่ต้องใช้วิธีการทำโทษที่รุนแรง

- ผด.จะเข้าใจพัฒนาการของเด็กว่า จะใช้วิธีการทำโทษในลักษณะที่บังคับให้เด็กอยู่นิ่งๆ โดยให้เด็กยืนอยู่นิ่งๆในวงกลมที่ผด.ขีดกรอบเอาไว้ ห้ามเพื่อนเข้ามาเล่นด้วยเด็ดขาด “เด็กพวกนี้กลัวการยืนวงกลมมากที่สุด ถ้าเตือนแล้วไม่ฟัง คุณแล้วยังไม่ฟัง การยืนวงกลมได้ผลมากที่สุด จะไม่ใช้วิธีการตี”

- จากการสังเกต การจัดกิจกรรมต้องมีความต่อเนื่องเป็นลำดับ เพื่อให้เด็กจำได้ และสามารถปฏิบัติได้เป็นกิจวัตร เด็กจะทราบว่าจะขณะนั้นกำลังทำกิจกรรมอะไร และจะต้องทำอะไรต่อไป โดยผด.จะคอยดูแลให้การทำกิจกรรมเป็นไปด้วยความเรียบร้อย พร้อมทั้งเตรียมอุปกรณ์หรือสถานที่ให้พร้อมสำหรับกิจกรรมที่เด็กจะทำในช่วงเวลาต่อมา เพื่อให้การจัดกิจกรรมเป็นระบบ

ผด.ที่ดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพได้ดีจะสามารถนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับการทำกิจกรรมประจำวันได้อย่างเป็นปกติ จนไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการเพิ่มภาระของตน และเห็นว่ากิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพบางอย่างเมื่อปฏิบัติได้แล้ว จะทำให้การดำเนินงานในศูนย์เกิดความเป็นระบบมากขึ้น นอกเหนือจากผลต่อการมีสภาวะทันตสุขภาพของเด็กที่ดีขึ้นซึ่งเป็นผลระยะยาวที่ทันตบุคลากรต้องการ เช่น

- ผด.บอกเล่าเกี่ยวกับการห้ามเด็กนำขนมมาที่ศูนย์ว่า “บอกพ่อแม่ไว้เลยว่าห้ามเด็กเอาขนมมาด้วย เพราะกินแล้วทิ้งขว้างสกปรก แล้วถ้าเด็กคนอื่นมาแย่งขนมจะร้องไห้แฉ่งแฉ่งวุ่นวาย”

- หลังจากที่ผด.สามารถทำให้เด็กเลิกดูคนมขวดก่อนนอน ตัวผด.เองพบว่าเป็นการลดภาระงานลงมาก ดังคำบอกเล่าที่ว่า “ไม่ต้องเสียเวลาดมน้ำ ชงนม หรือเทนมใส่ขวดให้เด็ก บางครั้งเด็กนอนดูนมแล้วน้ำนมไหลย่อยเลอะเทอะ มีแมลงหวี่ แมลงวันตอมสกปรก หรืออาจฉีรดที่นอนด้วย” ซึ่งหากเด็กไม่ดูคนมขวดก่อนนอนได้ก็จะลดภาระของผด.ลงได้มาก

สำหรับศูนย์ที่มีผลการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพไม่ผ่านเกณฑ์นั้น จากการสังเกตการจัดกิจกรรมประจำวันภายในศูนย์ พบว่ายังไม่สามารถจัดการได้อย่างเป็นระบบ เด็กไม่ค่อยจะเชื่อฟัง รื้อสิ่งของต่างๆออกมาเล่นไม่อยู่นิ่งกับที่ ผด.เสียเวลาไปมากกับการตามเก็บสิ่งของต่างๆ หรือการปรามเด็ก

2.1.3 ความพยายามที่จะพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ฯ

ก่อนที่สำนักงานการ ประถมศึกษาจะเปิดให้มีการเรียนการสอนระดับอนุบาลนั้น เด็กที่เข้ารับการดูแลในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะเป็นเด็กที่มีอายุในช่วง 3 – 6 ปี ซึ่งเป็นเด็กที่ค่อนข้างโตมีความพร้อมในการเรียนรู้ เด็กจะเชื่อฟังผด.และรู้จักเหลือช่วยตัวเอง เช่น การรับประทานอาหาร การเข้าห้องน้ำ การแปรงฟัน เป็นต้น เมื่อมีการเปิดชั้นเรียนอนุบาลขึ้น เด็กอายุ 4-6 ปีจะไปเข้าเรียนในระดับชั้นอนุบาล ศูนย์ฯจำเป็นต้องรับเด็กที่มีอายุลดลงเพื่อให้มีจำนวนเด็กมากพอคุ้มต่อค่าใช้จ่าย ทำให้ภาระงานของผด.มีมากขึ้น เด็กเล็กๆจะงอแงติดพ่อแม่ ต้องให้การเอาใจใส่มากขึ้น และใช้เวลานานพอจึงจะคุ้นเคยและสามารถช่วยตัวเองได้ ผด.จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนระบบการทำงานของตน และเตรียมกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของเด็กที่รับเข้าศูนย์ฯ ซึ่งผด.จะไม่ได้รับการฝึกให้ดูแลเด็กที่มีอายุน้อย เพราะกรมการพัฒนาชุมชนยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงเกณฑ์อายุของเด็กที่รับเข้าศูนย์ฯซึ่งยังคงเป็น 3 – 6 ปีตามเดิม

- การพัฒนากิจกรรมให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก

ผด.ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหลุกได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัยของเด็กที่ลดลงจากเดิม จะพยายามหาประสบการณ์เพิ่มเติม โดยการสอบถามวิทยากรจากการอบรมหรือศึกษาดูงาน และลองนำมาปรับใช้กับการดำเนินงานในศูนย์ฯของตน เช่น การจัดแบ่งเด็กเล็กกับเด็กโตออกเป็นกลุ่มแยกกัน และแบ่งเด็กโตให้เป็นกลุ่มย่อยทำกิจกรรมตามกลุ่ม รับผิดชอบในการเก็บของเล่นของกลุ่มให้เข้าที่

- การพัฒนาระบบการดำเนินงาน

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านอ้วน ซึ่งมีนายอำเภอและกิ่งกาชาดอำเภอแม่ทะเป็นแกนนำในการจัดตั้ง สามารถขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากคหบดีในจังหวัด และนักการเมืองเพื่อการก่อสร้างอาคารที่ทำการและใช้เป็นทุนในการดำเนินการของศูนย์ฯ ทำการก่อสร้างศูนย์ฯภายในบริเวณที่ว่าการอำเภอแม่ทะ และให้อยู่ในความรับผิดชอบของสาธารณสุข เนื่องจากมีเงินกองทุนจำนวนมากพอสำหรับการดำเนินการ รวมทั้งได้รับการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอจากเจ้าหน้าที่ ทำให้ศูนย์ฯไม่มีปัญหาในด้านการบริหารจัดการ แต่เนื่องจากผด.เห็นว่าตนขาดความรู้ในการจัดกิจกรรมการพัฒนาลูกเด็ก และไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารในเรื่องของการพัฒนาศูนย์ฯอย่างที่คุณีพัฒนาเด็กเล็กอื่นๆที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมการพัฒนาชุมชนได้รับ เพราะผด.ของศูนย์ฯที่รับผิดชอบ โดยหน่วยงานอื่น จะไม่ได้รับการอบรมในเรื่องของการดูแลเด็ก และจะไม่ได้เข้าร่วมการประชุมผด.ที่พัฒนาชุมชนเป็นผู้จัด ผด.จึงหารือกับคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ และโอนย้ายสังกัดจากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข มาเป็นสังกัด

กรมการพัฒนาชุมชนเพื่อให้ได้รับความรู้จากการอบรมและติดตามข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และนำมาพัฒนางานของตน นอกจากนี้ที่นั้ ผศด.ยังสามารถนำประสบการณ์จากการอบรมและการศึกษาจากงานจากศูนย์เด็กต้นแบบมาประยุกต์ใช้ในศูนย์ฯของตน ได้อีกด้วย

นอกจากการพัฒนากระบวนการดำเนินงานแล้ว อาจต้องมีการพัฒนาสถานที่ด้วยเช่นกัน เพื่อให้ศูนย์มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการดำเนินกิจกรรมภายในศูนย์ฯ ทั้งนี้ ผศด. จะต้องปรึกษากับภพด. เพื่อจัดสรรเงินบำรุงศูนย์ฯมาใช้ การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ ตัวอย่างเช่น

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหฤภูมิมีการจัดทำแผนการพัฒนาเป็นลายลักษณ์อักษร ไว้ล่วงหน้าถึงปี 43-44 เช่น การติดมุ้งลวดป้องกันยุง การสร้างห้องนอนให้แยกออกจากห้องที่ใช้ทำกิจกรรม เพื่อให้การจัดกิจกรรมให้กับเด็กเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ผศด. ไม่ต้องใช้เวลาสำหรับการจัดเตรียมที่นอนให้กับเด็ก มีเวลาดูแลเด็กขณะแปร่งฟันหลังอาหารกลางวัน ได้ใกล้ชิดมากขึ้นดังได้กล่าวถึงในตอนต้น ผศด. กล่าว “ที่ต้องทำอย่างนี้เพื่อให้คนที่มาดูงานหรือมาเยี่ยมศูนย์ฯ ได้อ่าน แล้วรู้ว่าศูนย์ฯ ต้องพัฒนาอะไร อาจจะได้รับบริจาคสมทบทุนก็ได้”

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเหมียยังมีแผนที่จะปรับพื้นที่ของศูนย์ฯ ให้มีระดับพื้นที่เท่ากัน และติดตั้งมุ้งลวดเพื่อป้องกันยุง แต่ยังคงอยู่ในระหว่างการหารือกับภพด. ในเรื่องการจัดหางบประมาณ

2.1.4 ความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง

การมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองทำให้ผู้ปฏิบัติมีความมั่นใจว่าสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ ผศด. จากศูนย์เด็กบ้านหฤภูมิความเห็นต่อการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพในศูนย์ฯว่า “ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นการเพิ่มภาระงาน เพราะมั่นใจว่าสามารถจัดระบบได้ และต้องฝึกให้เด็กทำได้ด้วยตัวเองจะได้ไม่เหนียว” เพราะหากสามารถจัดการดำเนินกิจกรรมในศูนย์ฯ ให้เป็นระบบได้ และนำกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพมาปรับใช้ให้สอดคล้องกันจนกลายเป็นกิจวัตร เด็กก็ต้องปฏิบัติตัวอย่างไร ผศด. ก็จะไม่รู้สึกว่ามี ความยุ่งยากในการเตรียมการ

การดำเนินกิจกรรมบางอย่างต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ปกครอง ซึ่ง ผศด. บางคนเห็นว่าเป็นอุปสรรคของการดำเนินงาน

“ผศด. พยายามทำตามทีหมอนแนะนำ คือ ให้เด็กเล็กคุณนมขวด ไม่ให้นำขนมมาที่ศูนย์ฯ พยายามดูแลให้เด็กแปร่งฟันทุกวัน เพื่อไม่ให้เด็กฟันผุ แต่พอเด็กถึงบ้านพ่อแม่จะตามใจ ปล่อยให้เด็กกินนมขวดบ้าง ซึ่ขอนมให้กินบ้าง และยังไม่ได้สนใจดูแลควบคุมให้เด็กแปร่งฟันอีก”

แต่ผลด. จากศูนย์เด็กบ้านหลุกที่สามารถจัดการให้เด็กในศูนย์ฯ สามารถเลิกใช้นมขวดได้ โดยได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครอง มีความเชื่อมั่นว่าสามารถทำได้หากมีความตั้งใจ และลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง

“ต้องไม่ให้เด็กเห็นขวดนมเลย ถ้าในศูนย์ฯ ไม่มีใครกินนมขวดเด็กก็จะลืมไปเอง”

2.1.5 ความรับผิดชอบต่อหน้าที่

นอกจากการปฏิบัติหน้าที่ของผลด. ที่ต้องจัดกิจกรรมการดูแลเด็กตามปกติทุกวันแล้ว ยังมีงานจัดทำบัญชี รายงานต่างๆ เพื่อใช้เป็นหลักฐานสำหรับการนิเทศติดตามของเจ้าหน้าที่ รวมทั้งใช้เป็นหลักฐานการเบิกจ่ายนมที่รับการสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งไม่ต้องทำทุกวัน เพียงแต่ทำเตรียมพร้อมสำหรับการนิเทศ ผลด. ที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่จะมีการกำหนดเวลาที่จะดำเนินการ และปฏิบัติตามกำหนดเวลา รวมทั้งมีการจัดทำข้อมูลตามความเป็นจริงที่เห็นชัดเจน คือการทำแบบบันทึกความสะอาดหลังการแปร่งฟันที่จะต้องทำสัปดาห์ละ 1 ครั้ง พบว่า บางศูนย์ฯ ยังไม่ได้ทำเพราะยังไม่ถึงกำหนดการนิเทศติดตามงาน หรืออีกกรณีคือมีการบันทึกล่วงหน้าไว้ก่อน ไม่ได้การตรวจความสะอาดหลังแปร่งฟันแต่อย่างใด หรือทำบ้างไม่ทำบ้าง

การที่ผลด. มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่มีความพยายามในการปฏิบัติหน้าที่ตามแนวทางที่ได้รับการแนะนำชี้แจงจากเจ้าหน้าที่ ได้อย่างถูกต้อง เช่น

- ในเรื่องของการจัดกิจกรรมการแปร่งฟันหลังอาหารกลางวัน ผลด. มีหน้าที่ในการจัดหาอุปกรณ์การแปร่งฟันให้กับเด็กเมื่อถึงเวลาที่ต้องเปลี่ยน และพยายามจัดระบบให้สามารถดูแลเด็กให้แปร่งฟันได้อย่างใกล้ชิด จากการสังเกตศูนย์ฯ ที่ไม่ผ่านเกณฑ์ข้อที่เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการแปร่งฟันหลังอาหารกลางวัน พบว่าแปร่งสีฟันอยู่ในสภาพที่เก่ามีฝุ่นจับ ขนแปรงบาน แสดงถึงการไม่ได้ใช้งานมานานพอสมควร

- การจัดการในเรื่องการเลิกดื่มนมขวด จากการสังเกตศูนย์ฯ ที่ไม่ผ่านเกณฑ์ข้อที่เกี่ยวกับการให้เด็กอายุ 2 ปีขึ้นไปเลิกดื่มนมขวด พบว่ายังมีเด็กที่รับเข้ามาดูแลในศูนย์ฯ นานจนคุ้นเคยกับการใช้ชีวิตประจำวันในศูนย์ฯ แล้ว แต่ยังคงต้องพึ่งขวดนมเวลาอนกลางคืน ผลด. ชี้แจงว่า “พยายามให้เด็กเลิกใช้ขวดนมแล้ว แต่เด็กร้องอแงไม่ยอมนอน และผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือ ยังให้เด็กนำขวดนมมาที่ศูนย์อยู่ ผลด. เลยต้องยอมจำนน” ภาพที่เห็นคือผลด. จะเป็นผู้เตรียมหีบขวดนมขงนมให้ให้เด็กก่อนนอน นั่นคือผลด. รับทราบนโยบายจากเจ้าหน้าที่ว่าเป็นกิจกรรมที่ต้องทำ แต่เมื่อลองปฏิบัติพบว่าไม่เจ้านัก จึงเลิกที่จะทำในที่สุด

- หน้าที่อีกประการหนึ่งของผด.คือการรายงานผลการดำเนินงานของศูนย์ฯให้ภค.ทราบ เพื่อว่าหากมีปัญหาในการดำเนินการจะได้มีการแก้ไขได้ทันเวลา

2.1.6 ความพยายามที่จะพัฒนาตนเอง

การที่ศูนย์ฯสามารถรักษาคุณภาพการดำเนินงานได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผด.จะต้องมีความพยายามที่จะพัฒนาตนเอง ทั้งในเรื่องการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการดูแลเด็กและการจัดกิจกรรมประจำวันของศูนย์ฯให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เนื่องจากเด็กที่รับเข้ามาดูแลในศูนย์ฯมีอายุลดลง (เดิมเด็กที่รับเข้ามาดูแลในศูนย์ฯจะมีอายุระหว่าง 3 – 6 ปี ปัจจุบันการประถมศึกษาได้เปิดชั้นเรียนอนุบาลขึ้นทำให้เด็กอายุ 4 – 6 ปี ในหมู่บ้านย้ายเข้าไปเรียนชั้นอนุบาล ศูนย์ฯจึงต้องรับเด็กอายุลดลงเพื่อให้มีจำนวนเด็กต่อผด.ตามที่กรมการพัฒนาชุมชนกำหนด) การจัดกิจกรรมประจำวันจึงต้องเปลี่ยนไป เพราะเด็กเล็กจะมีระยะความสนใจค่อนข้างสั้น ผด.ต้องหาวิธีดึงความสนใจจากเด็กอยู่ตลอดเวลา มิฉะนั้นจะควบคุมเด็กได้ยาก นอกจากนั้นผด.จะต้องดูแลเอาใจใส่มากขึ้น เพราะเด็กช่วยเหลือตัวเองได้ไม่ดีเท่ากับเด็กโต ไม่ว่าจะเป็นการอั้นถ่ายแล้วไปเข้าห้องน้ำ การแปรงฟัน การรับประทานอาหารเองหรือการเปลี่ยนจากการดื่มนมขวดมาใช้แก้ว การปรับกลวิธีต่างๆในการดูแลเด็กเป็นสิ่งจำเป็น ผด.ที่มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอจะรู้ว่าการดำเนินงานในศูนย์ฯของตนมีปัญหาที่จุดใดและมีความพยายามศึกษาวิธีการดูแลเด็กจากการอบรมหรือการศึกษาดูงานต่างๆ สำหรับผด.ศูนย์ฯที่ไม่ได้อยู่ในสังกัดกรมการพัฒนาชุมชน จะไม่ได้รับการอบรมหรือการศึกษาดูงาน แต่มีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาความรู้ในเรื่องของการดูแลเด็ก จึงปรึกษากิจกรรมการพัฒนาเด็กของ โอนย้ายสังกัดเพื่อที่จะได้รับการอบรมและนำความรู้มาปรับใช้ในการดำเนินงาน

2.1.7 ความสามารถในการเชิงประยุกต์

แม้ว่าเจ้าหน้าที่ภาครัฐจะพยายามหากวิธีในการรักษามาตรฐานการดำเนินงานโดยการจัดการอบรมและการศึกษาดูงาน แต่พบว่าผด.จากศูนย์ฯเพียงบางแห่งเท่านั้นที่สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาประยุกต์ใช้ในศูนย์ฯของตน ผด.ที่ได้มีโอกาสศึกษาดูงานการดำเนินงานของศูนย์ฯพัฒนาเด็กเล็กที่อื่นๆหรือมีโอกาสเข้าร่วมในการสัมมนา แม้แต่การเข้าประชุมของผด.ร่วมกับพัฒนาการอำเภอ ซึ่งจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้หรือประสบการณ์ในกลุ่มผด.ด้วยกัน และหากผด.รับรู้และเกิดความยอมรับว่าการดำเนินงานของตนมีจุดด้อยด้านใดด้านหนึ่ง และมีความตั้งใจที่จะปรับปรุงระบบการดำเนินงานของตน จึงจะนำสิ่งที่ได้จากการอบรมศึกษาดูงานมาประยุกต์ใช้กับศูนย์ฯของตนได้ เช่น การนำวิธีการจัดแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มมาใช้เพื่อให้สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง การประยุกต์จัดการสิ่งแวดล้อมภายในศูนย์ฯให้เอื้อต่อการดูแลเด็ก และการจัดกิจกรรมดูแลทันตสุขภาพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโครงสร้าง และงบประมาณของศูนย์ฯซึ่งมีความพร้อมต่างๆกันออกไป การประดิษฐ์ของเล่นหรือสื่อการสอน พบว่าผด.ที่มีความสามารถในการประยุกต์

นั้นจะรู้จักเลือกใช้วัสดุที่หาง่ายและมีอยู่ในท้องถิ่นนำมาดัดแปลง เช่น ใช้เศษไม้บดลอกจากโรงงานไม้ปาร์เก้มาขัดแต่ง ใช้กระป๋องน้ำอัดลม ขวดแชมพู กระป๋องเบียร์ เป็นต้น

นอกจากผลค.แล้ว กลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์ฯ โดยตรง คือ กพค.และกรรมการที่ปรึกษาของศูนย์ฯ การทำงานที่มีประสิทธิภาพของบุคคลกลุ่มนี้ถือเป็นปัจจัยที่สนับสนุนการดำเนินงานของผลค. แต่การที่กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะให้ความร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ต้องมีแรงจูงใจเช่นกัน

2.2 ปัจจัยโน้มน้าวที่เกี่ยวข้องกับกพค. และกรรมการที่ปรึกษา

การมีกพค.และกรรมการที่ปรึกษาที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ ติดตามการดำเนินงาน อย่างสม่ำเสมอ และแก้ไขปัญหา อุปสรรคของศูนย์ฯ ได้ทันการ เป็นสิ่งที่จะช่วยสนับสนุนการดำเนินงานต่าง ๆ ภายในศูนย์ฯของผลค. ได้เป็นอย่างดี

2.2.1 การรับรู้ในบทบาทหน้าที่ และเห็นความสำคัญของการพัฒนาเด็ก

กพค.ได้มาจากการเลือกสรรผู้ปกครองที่นำเด็กเข้ามาฝากดูแลที่ศูนย์ฯ เพราะเห็นว่าศูนย์ฯสามารถแบ่งเบาภาระในการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัว ทำให้ตนมีเวลาประกอบอาชีพมากขึ้น

ผู้ปกครองเด็กที่รับทราบว่าตนได้รับเลือกให้มาเป็นกพค.จะได้รับการชี้แจงจากพัฒนาการประจำตำบลให้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของตน และวัตถุประสงค์รวมทั้งหลักการดำเนินงานของศูนย์ฯ ทำให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ฯ ซึ่งผลจากการร่วมมือจะเป็นประโยชน์โดยตรงกับบุตรของตน รวมทั้งเด็กอื่น ๆ ในศูนย์ฯด้วยเช่นกัน

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหลุก และบ้านเหมี้ยง มีกพค.ที่นอกจากจะทำหน้าที่บริหารจัดการและติดตามการดำเนินงานของศูนย์ฯแล้วยังร่วมมือกันในการพัฒนาศูนย์ฯ เช่น มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบไปจัดหางบประมาณเพื่อการพัฒนา สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านแม่ทะ แม้จะมีการแต่งตั้งกพค.แต่เป็นการแต่งตั้งเพียงในนามเพื่อให้การจัดตั้งศูนย์ฯมีความถูกต้องตามข้อกำหนดของกรมการพัฒนาชุมชน ผู้ปกครองที่ได้รับการแต่งตั้งไม่ได้รับทราบบทบาทหน้าที่ของตน ดังนั้นในทางปฏิบัติผลค.จึงเป็นผู้ดำเนินการบริหารงานของศูนย์ฯทั้งหมดมาตั้งแต่ต้น

2.2.2 การมีทักษะในการทำงานร่วมกัน

การดำเนินงานของคณะกรรมการจะเป็นไปได้ด้วยดีหากทุกคนให้ความร่วมมือปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีการนัดหมายเพื่อประชุมระดมความคิด สร้างข้อ

ตกลง และปฏิบัติตามมติส่วนรวม นอกจากนั้นยังสามารถชักจูงขอรับการสนับสนุนจากชุมชนในการพัฒนา โดยอาศัยความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังเช่นการดำเนินงานของกพด.จากศูนย์เด็กบ้านหลุกและศูนย์เด็กบ้านเหมียงสามารถทำได้ แต่สำหรับการทำงานของกพด.จากศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านแม่ทะไม่ได้มาจากการร่วมมือกันของกพด.ทั้งชุด สืบเนื่องมาจากการแต่งตั้งกพด.ของศูนย์เด็กบ้านแม่ทะที่เป็นเพียงในนาม ผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในกพด.คือประธานซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านและดำเนินการแต่งตั้งกพด.เมื่อครั้งที่ศูนย์ฯ โอนย้ายมาตั้งกิจกรรมการพัฒนาชุมชน และจำเป็นต้องรับรู้การดำเนินงานของศูนย์ฯ เพราะประธานต้องลงนามในเอกสารต่างๆ อาจให้ความช่วยเหลือศูนย์ฯบ้างโดยใช้เงินส่วนตัว แต่ไม่ใช่ในนามของกรรมการ

2.2.3 การมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่

หน้าที่หลักของกพด.ได้แก่การติดตามควบคุมการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อที่ว่าหากมีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานจะได้ดำเนินการแก้ไขได้ทันเวลา หากกพด.มีความรับผิดชอบในภารกิจหลักนี้ ก็จะส่งผลให้การดำเนินงานของศูนย์ฯเป็นไปด้วยความราบรื่น ตัวอย่างการรับผิดชอบในภารกิจหลัก เช่น

- กพด.ของศูนย์เด็กบ้านหลุกมีการประชุมร่วมกับผดด. ติดตามผลการดำเนินงานของศูนย์ฯ และมีการลงมือดำเนินการต่างๆตามที่ได้ลงมติแล้ว เช่น การชักจูงชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์ฯ เพื่อส่งเข้าประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดีเด่น
- กพด.ของศูนย์เด็กบ้านอ้วน บ้านจิวัก และบ้านท่าแหน จะมีการประชุมหากผดด.รายงานว่ามีปัญหาในการดำเนินงาน หรือต้องการความช่วยเหลือ
- กพด.ของศูนย์เด็กบ้านเหมียงนั้นผู้ที่เป็นเหรัญญิกจะรับทราบการดำเนินงานของศูนย์ฯ โดยตลอด เพราะเป็นผู้ที่รับจ้างเหมาส่งอาหารกลางวันให้กับเด็ก โดยจะรับทราบปัญหาและเป็นผู้ประสานงานกับกพด.เพื่อนัดหมายประชุมแก้ปัญหา

จากข้อมูลข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า หากกพด.รับทราบบทบาทหน้าที่ของตนและมีเหตุทำให้ต้องแสดงบทบาท เช่น ผดด.รายงานว่ศูนย์ฯกำลังมีปัญหาอุปสรรคที่ต้องการให้ช่วยกันแก้ไข หรือต้องร่วมกันคิดวางแผนปฏิบัติงานเพราะศูนย์ฯจะถูกส่งเข้าประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดีเด่น หรือศูนย์ฯจะได้รับการประเมินให้ผ่านเกณฑ์ได้ถ้ามีที่เปรงพื้นที่เหมาะสม กพด.จะร่วมมือกันคิดและแบ่งหน้าที่กันทำงาน

เมื่อทราบถึงปัจจัยสนับสนุนที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของกพด.ที่ทำให้ผดด.เกิดมีกำลังใจในการปฏิบัติแล้ว สิ่งที่จะกล่าวถึงต่อไปคือปัจจัยสนับสนุน โดยจะนำเสนอว่า มีปัจจัยใดบ้างที่สนับสนุนให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

3. ปัจจัยสนับสนุน (Enabling factors)

ปัจจัยสนับสนุนเป็นเงื่อนไขที่มีอยู่รอบตัวซึ่งจะทำให้บุคคล ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง ผคค. และ กพค. ที่มีแรงจูงใจอยู่แล้วมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

3.1 ความพร้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

3.1.1 ความพร้อมด้านงบประมาณ

เงินไม่ได้เป็นหนึ่งในสี่ปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตตามคำสอนของพระพุทธองค์ แต่ต้องยอมรับว่าปัจจุบันเงินเป็นสิ่งที่สามารถจะแปรเปลี่ยนมาเป็นปัจจัยเหล่านั้นได้ ในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก็เช่นกัน ต้องการงบประมาณสำหรับการก่อสร้างหรือปรับปรุงอาคาร และใช้จ่ายในเรื่องของการจัดกิจกรรมการดูแลเด็ก

เงินที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมในการดูแลเด็กนั้นได้มาจากค่าตอบแทนการเลี้ยงดูเด็กที่เรียกเก็บจากผู้ปกครองทุกเดือน และหักค่าตอบแทนสำหรับ ผคค. ออกแล้ว เงินจำนวนนี้นำมาใช้จ่ายค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า และซื้อสิ่งของที่ต้องใช้ประจำ เช่น แป้ง แปรงสีฟัน ยาสีฟัน วัสดุในการผลิตสื่อการสอนต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งรายจ่ายดังกล่าวจะใกล้เคียงกัน บางเดือนเหลือเก็บไว้เป็นกองทุนบำรุงศูนย์ฯ บางเดือนไม่พอจึงต้องดึงเงินจากกองทุนดังกล่าวมาใช้ หากมีเงินกองทุนบำรุงศูนย์ฯ ไม่เพียงพอ ศูนย์ฯ นั้นๆ จะมีปัญหาด้านงบประมาณ

ปัญหาขาดงบประมาณจะรุนแรงหากศูนย์ฯ มีความจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมากในการต่อเติมหรือพัฒนาศูนย์ฯ แต่มีเงินในกองทุนบำรุงศูนย์ฯ ไม่พอ ในช่วงก่อนปี 2535 กรมการพัฒนาชุมชนมีงบประมาณสนับสนุน การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้แห่งละ 30,000 บาท โดยใช้ชื่อว่าโครงการกองทุนอาหารกลางวัน โดยมีเงื่อนไขให้ปฏิบัติเพื่อให้ศูนย์ฯ มีทุนสำหรับการดำเนินงานในระยะยาว โดยกำหนดว่าให้ใช้ซื้ออุปกรณ์เครื่องครัวในวงเงิน 10,000 บาท ที่เหลืออีก 20,000 บาท ให้นำไปฝากธนาคารและนำดอกผลที่เพิ่มขึ้นนี้ไปให้ผู้ปกครองกู้เงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำ และคงเงินต้นไว้ที่ 20,000 บาทตลอด ดอกผลที่เกิดขึ้นนี้ยังให้นำไปใช้สำหรับการดำเนินงานของศูนย์ฯ ซึ่งทุกแห่งสามารถปฏิบัติตามได้

- ศูนย์เด็กบ้านหลุก บ้านท่าแหน และ บ้านจรั๊กยังคงมีเงินต้นในกองทุนดังกล่าว และไม่มีปัญหาในการขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการ
- ศูนย์เด็กบ้านเหมียง ยังคงมีเงินต้นในกองทุนดังกล่าวเช่นกัน แต่เนื่องจากต้องใช้งบประมาณในการพัฒนาศูนย์ฯ จำนวนมาก ถ้าพึ่งเงินจากดอกผลของกองทุนไม่พอ จึงต้องหางบประมาณสนับสนุนจากแหล่งอื่น เช่น การไฟฟ้าแม่เมาะ ที่น่าสนใจ คือ ศูนย์ฯ ยังคง

ปฏิบัติตามเงื่อนไขการใช้เงินกองทุน โดยที่ใช้วิธีการกู้เงินอัตราดอกเบี้ยต่ำจากโรงเรียนบ้านหลวง บ้านเหมียง และนำเงินดอกผลจากกองทุนมาผ่อนซึ่งทำให้ยังมีเงินต้น 20,000 บาทคงอยู่

- ศูนย์เด็กบ้านฮ้วน แม้จะไม่ได้รับเงินจากโครงการกองทุนอาหารกลางวันแต่มีเงินกองทุนบำรุงศูนย์ฯค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นเงินที่สะสมไว้ตั้งแต่ตอนที่ดำเนินการหางบประมาณในการจัดตั้ง และใช้ในการดำเนินงานอย่างพอเพียงมาตลอด แต่ปัจจุบันศูนย์ฯเริ่มที่จะติดขัดในเรื่องของการดำเนินงานเมื่อต้องใช้เงินจำนวนมาก เพราะภค. ได้มีมติให้นำเงินในกองทุนไปจัดตั้งมูลนิธิศูนย์เลี้ยงเด็กตัวอย่างอำเภอแม่ทะ และภค. ไม่ทราบขั้นตอนของการทำเรื่องขอเบิกจ่ายเงินจำนวนดังกล่าวมาใช้

- ศูนย์เด็กบ้านแม่ทะ เป็นศูนย์ฯที่ไม่ได้รับเงินจากโครงการกองทุนอาหารกลางวัน เพราะเพิ่งจะโอนย้ายมาอยู่ในความรับผิดชอบของกรมการพัฒนาชุมชนในปี 2538 และรายรับของศูนย์ฯได้จากแหล่งเดียวเท่านั้น คือมาจากค่าตอบแทนการเลี้ยงดูเด็กที่เรียกเก็บจากผู้ปกครองทุกเดือน และหักค่าตอบแทนสำหรับภค. ออกแล้ว ภค. เป็นผู้บริหารจัดการด้านการเงินเอง และต้องพยายามจัดระบบการใช้จ่ายให้พอในแต่ละเดือน นอกจากนั้นอาคารศูนย์ฯยังมีสภาพเก่าทรุดโทรมและไม่ได้รับการปรับปรุงซ่อมแซม ภค. ต้องประหยัดอย่างเต็มที่หากต้องใช้จ่ายเพื่อการพัฒนาศูนย์ฯด้านอื่น และปัจจุบันศูนย์ฯต้องการงบประมาณเพื่อใช้ในการซื้อที่ดินสำหรับสร้างอาคารศูนย์ฯ แห่งใหม่ แทนที่อาคารปัจจุบันที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของโรงเรียนบ้านแม่ทะซึ่งทางโรงเรียนมีท่าทีที่จะขอคืน ภค. จึงพยายามขอความร่วมมือจากชาวบ้านตั้งกองผ้าป่าหาเงิน แต่ยังไม่พอเพียง

การที่ศูนย์ฯมีงบประมาณในการดำเนินงานอย่างพอเพียง ทำให้ภค. ที่มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถนำไปใช้เพื่อการพัฒนาอื่นนอกจากการใช้จ่ายตามปกติอันจะให้ศูนย์ฯมีการดำเนินงานที่ดีขึ้น แต่หากศูนย์ฯมีงบประมาณจำกัดไม่เพียงแต่จะไม่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการดำเนินงานตามที่ตั้งใจเท่านั้น ศูนย์ฯอาจไม่สามารถจัดการกับปัญหาบางอย่างได้เมื่อขาดเงิน เช่น การซ่อมแซมบูรณะอาคาร การจัดหาของเล่นสำหรับเด็กทดแทนชุดเก่าที่ชำรุด เป็นต้น

3.1.2 ความพร้อมด้านสถานที่

ศูนย์ฯที่สามารถจัดกิจกรรมประจำวันของศูนย์ฯให้เป็นระบบได้นั้น ต้องมีสถานที่ที่เอื้ออำนวย กล่าวคือ

ไม่เพียงแต่บริเวณศูนย์ฯต้องกว้างขวางพอที่จะให้เด็กสามารถทำกิจกรรมต่างๆได้โดยไม่อึดอัด ควรมีห้องสำหรับเด็กอย่างน้อย 2 ห้อง เป็นห้องรับประทานอาหารหนึ่งห้อง อีกหนึ่งห้องอาจใช้สำหรับทำกิจกรรมการเรียนการสอน และยังใช้เป็นห้องนอนด้วยได้ กรณีใช้ห้องทำกิจกรรมเป็นห้องนอนด้วย ขณะที่เด็กรับประทานอาหารหรือแปร่งฟันห้องที่ใช้

ทำกิจกรรมจะว่าง ผด.จะสามารถจัดเตรียมที่นอนให้เด็กไว้ก่อน หลังจากแปรงฟันเสร็จจะได้เข้านอนโดยได้ทันที

แต่หากสามารถจัดให้มีห้องนอนแยกออกมาต่างหากก็จะทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องยิ่งขึ้น เพราะสามารถเตรียมที่นอนเอาไว้ล่วงหน้า ผด.จะได้ใช้เวลาที่ต้องเสียไปกับการเตรียมที่นอน (หากมีเพียง 2 ห้อง) ไปช่วยกันดูแลเด็กช่วงที่รับประทานอาหารเช้าหรือแปรงฟันและเด็กจะเข้านอนได้ทันทีที่เสร็จจากการแปรงฟันแล้ว ตัวอย่างเช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเหมียง

แต่ศูนย์ที่มีห้องที่ใช้ทำกิจกรรมทุกอย่างเพียงหนึ่งห้องจะไม่สามารถทำในลักษณะดังกล่าวได้ กล่าวคือ ผด.จำเป็นต้องให้เด็กทุกคนทำกิจกรรมพร้อมๆ กัน เช่น รับประทานอาหารเช้าแล้วจึงจะทำความสะอาดและจัดเตรียมที่นอนให้ได้ ซึ่งเป็นการยากเพราะเด็กแต่ละคนจะมีทักษะหรือความพร้อมในการทำกิจกรรมต่างๆ ไม่เท่ากัน เด็กที่ช่วยเหลือตัวเองได้ดีจะใช้เวลาในการทำกิจกรรมของตนเองน้อย เมื่อกิจกรรมไม่ต่อเนื่องเด็กจะเล่นในระหว่างการรอจนกว่าเด็กคนอื่นทำกิจกรรมของตัวเองเสร็จโดยไม่มีผู้ใดควบคุม อาจทำให้เกิดปัญหา เช่น เด็กตีกันหรือร้องไห้เป็นต้น ซึ่งผด.ต้องแก้ปัญหาอยู่เสมอ

นอกจากห้องสำหรับทำกิจกรรมและห้องอาหารแล้ว ควรมีห้องน้ำที่สะอาดถูกสุขลักษณะและไม่มืดทึบ เพราะเด็กยังไม่สามารถรดน้ำทำความสะอาดได้อย่างหมดจด อาจส่งกลิ่น เข้ามาในบริเวณที่เด็กทำกิจกรรมหรือรับประทานอาหารเช้า

ศูนย์ที่สามารถจัดกิจกรรมแปรงฟันหลังอาหารกลางวันได้ดี เช่น ศูนย์เด็กบ้านหลุก บ้านฮ้วน และบ้านเหมียง มีการสร้างที่สำหรับการแปรงฟันให้เหมาะสมกับเด็ก เด็กสามารถแปรงฟันได้สะดวกโดยที่ผด.ไม่ต้องลำบากในการหาน้ำมาให้ บริเวณพื้นไม้และไม้ต้องคอยตามเช็ด ผด.จะไม่รู้สึกรู้สีกว่าการจัดกิจกรรมการแปรงฟันเป็นเรื่องยุ่งยากหรือเป็นภาระ

ศูนย์เด็กบ้านแม่ทะ เป็นศูนย์ที่มีข้อจำกัดด้านสถานที่ คือ มีห้องสำหรับทำกิจกรรมเป็นห้องเดียวกับห้องนอนและห้องรับประทานอาหาร นอกจากนั้นยังไม่มีที่สำหรับแปรงฟัน ผด.ต้องนำน้ำใส่ถังยกไปให้เด็กแปรงที่ลานดินด้านหน้าศูนย์ฯ หากวันใดฝนตกเด็กจะไม่ได้แปรงฟันหลังอาหารกลางวัน

3.3 จำนวนเด็ก อายุเด็ก และจำนวนผด.

3.3.1 จำนวนเด็ก

เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมภายในศูนย์ฯ ได้อย่างมีคุณภาพ และผด.สามารถดูแลเด็กได้อย่างทั่วถึง กรมการพัฒนาชุมชนจึงกำหนดจำนวนเด็กที่เหมาะสมให้ศูนย์พัฒนา

เด็กเล็กรับเด็กก่อนวัยเรียนในอัตราส่วน ผดด.1 คนต้องรับเด็กไม่เกิน 20 คน แต่ต้องรับเด็กอย่างน้อย 15 คน เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าในการดำเนินการ จำนวนเด็กที่ศูนย์ฯรับเข้ามาดูแลขึ้นอยู่กับปัจจัยดังนี้

- จำนวนเด็กก่อนวัยเรียนในหมู่บ้าน หากหมู่บ้านมีขนาดใหญ่ จำนวนหลังคาเรือนมีมาก จะมีผู้ปกครองนำเด็กมาฝากเลี้ยงมาก

- การดำเนินงานของศูนย์ฯที่มีประสิทธิภาพ ผดด.มีความตั้งใจ และเอาใจใส่เด็กเป็นอย่างดี เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง ซึ่งจะส่งผลให้จำนวนเด็กที่นำมาฝากเลี้ยงเพิ่มขึ้น

- เนื่องจากศูนย์ฯบางแห่งนั้นผดด.มีค่าตอบแทนขึ้นอยู่กับจำนวนเด็ก หากผดด.มีปัญหาในเรื่องเศรษฐกิจอาจเพิ่มจำนวนเด็กที่รับเข้าศูนย์ฯให้มีจำนวนมากขึ้นได้

เนื่องจากกรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดอัตราส่วนจำนวนเด็กไว้ เพื่อควบคุมไม่ให้เด็กมีจำนวนมากเกินไปจนคุณภาพของการดำเนินงานค่อยลง แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนไปมีการเปิดการเรียนการสอนระดับชั้นอนุบาล และการตอบสนองนโยบายการควบคุมจำนวนประชากรของรัฐ รัฐประสบความสำเร็จในการวางแผนครอบครัว ส่งผลให้จำนวนเด็กในหมู่บ้านลดลง ศูนย์ฯจำเป็นต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการยอมรับเด็กที่มีอายุน้อยลง และต้องจูงใจให้ผู้ปกครองนำเด็กมาฝากเลี้ยงโดยไม่พาเด็กออกไปฝากดูแลที่ศูนย์เด็กในหมู่บ้านอื่น ซึ่งจะส่งผลตามมาคือเกิดความเกรงใจเมื่อจะขอความร่วมมือจากผู้ปกครองในกิจกรรมต่างๆ และผู้ปกครองอาจไม่ให้ความร่วมมือ เช่น การขอร้องให้งดเอาขวดนมมาที่ศูนย์ฯ หรือการขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ เป็นต้น

ศูนย์เด็กบ้านจวัก ประสบปัญหาเด็กในหมู่บ้านลดลงมากจนคาดว่าในอีก 2 ปีข้างหน้าศูนย์ฯต้องปิดตัวลง ซึ่งการแก้ปัญหาอยู่นอกเหนือความสามารถของกพด. และผดด.จนทำให้บุคคลทั้งสองกลุ่มให้ความสนใจกับงานพัฒนาเด็กน้อยลง ผดด.เตรียมตัวหางานใหม่ และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ไปตามอัธยาศัยโดยไม่มีเป้าหมายในการพัฒนาแต่อย่างใด

3.2.2 อายุเด็กที่รับเข้าศูนย์ฯ

จากที่กล่าวในข้างต้น ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมทำให้เด็กในหมู่บ้านมีจำนวนลดลง ศูนย์ฯที่อยู่ในหมู่บ้านที่มีจำนวนหลังคาเรือนไม่มาก จำเป็นต้องลดเกณฑ์อายุเด็กที่รับเข้าศูนย์ฯลง การรับเด็กที่มีอายุน้อยทำให้ผดด.มีภาระเพิ่มขึ้นมาก เพราะเด็กเล็กจะยังไม่คุ้นกับการออกมาใช้ชีวิตนอกบ้านของตัวเอง จะร้องงอแงติดผู้ปกครอง และยังคงดูแลตัวเองได้ไม่ดี ผดด.จึงต้องเอาใจใส่มากเป็นพิเศษ และ เด็กเล็กจะมีความสนใจระยะสั้นไม่อยู่นิ่ง พฤติกรรมของเด็กเล็กดังกล่าวจะรบกวนระบบการดำเนินกิจกรรมปกติของศูนย์ฯ ซึ่งผดด.ที่มีทักษะใน

การดูแลเด็กจะสามารถปรับเปลี่ยนกระบวนการดูแลเด็กให้เหมาะสมในสถานการณ์ดังกล่าวได้ แต่หากผด.ไม่สามารถทำได้จะรู้สึกว่าการรับเด็กอายุน้อยเป็นการเพิ่มภาระมากพออยู่แล้ว หากต้องทำกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพด้วยจะยิ่งเป็นภาระมาก

3.2.3 จำนวนผด.

จำนวนผด.จะขึ้นอยู่กับจำนวนเด็กเช่นกัน แต่จำนวนผด.มีผลต่อการดำเนินงานของศูนย์เป็นอย่างมาก

- กรณีมีผด. 1 คนแม้ว่าจะมีเด็กในศูนย์ไม่เกิน 20 คน แต่ผด.จะต้องทำงานทุกอย่าง ซึ่งการจัดกิจกรรมประจำวันในศูนย์เด็กนั้น ต้องให้กิจกรรมต่างๆเป็นไปอย่างต่อเนื่อง แต่การมีผด.เพียงคนเดียวทำให้ผด.ต้องคอยดูแลเด็ก พร้อมกันนั้นยังต้องคิดเตรียมอุปกรณ์หรือสถานที่สำหรับการทำกิจกรรมช่วงต่อไป การดำเนินกิจกรรมจะเกิดความลุกขลักมาก โดยเฉพาะช่วงเวลาอาหารกลางวัน ผด.ต้องเตรียมอาหารกลางวัน ขณะเดียวกันก็ต้องดูแลเด็กไปพร้อมกันด้วย ปกติแล้วขณะที่เด็กรับประทานอาหารเช้าอาหารจะหกเลอะเทอะตามโต๊ะอาหารและพื้นห้อง หากห้องนอนแยกออกจากห้องอาหารจะไม่มีปัญหา ผด.ยังไม่จำเป็นต้องรีบทำความสะอาด แต่จะไปเตรียมอุปกรณ์การแปรงฟันให้กับเด็กก่อน เมื่อเด็กเข้าอนเรียบร้อยแล้วจึงค่อยมาทำความสะอาด แต่การที่จำนวนเด็กน้อย ย่อมเป็นศูนย์ขนาดเล็ก ห้องที่ใช้สำหรับทำกิจกรรมทุกอย่างเป็นห้องเดียวกัน ผด.ต้องทำความสะอาดเศษอาหารออกก่อน และดูแลเด็กให้แปรงฟัน จากนั้นจึงเตรียมที่นอนให้เด็ก ซึ่งผด.จะรู้สึกว่าคุณเหนื่อยมาก และจะไม่สามารถจัดระบบการดำเนินกิจกรรมได้ดี ด้วยข้อจำกัดด้านสถานที่และอัตรากำลัง

- หากศูนย์มีผด. 2 คน ผด.ต้องให้เด็กทำกิจกรรมทุกอย่างไปพร้อมๆกัน ผด.จะแบ่งหน้าที่กัน คนหนึ่งดูแลเด็กระหว่างรอให้อีกคนหนึ่งเตรียมอาหาร เมื่อเด็กรับประทานอาหารเช้าเสร็จแล้ว ผด.คนหนึ่งจะต้องรีบทำความสะอาดและเตรียมที่นอน และอีกคนคอยดูแลเด็กตอนที่แปรงฟัน ไม่สามารถแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มได้เพราะผด.หนึ่งคนต้องเตรียมอาหารและอีกคนต้องดูแลเด็ก หากมีผด.เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งคนทำหน้าที่เตรียมอาหารแล้วปัญหาดังกล่าวจะหมดไปเพราะหนึ่งคนเตรียมอาหาร อีกสองคน ดูแลเด็กคนละหนึ่งกลุ่ม เมื่อเด็กกลุ่มหนึ่งรับประทานอาหารเช้า เด็กอีกกลุ่มหนึ่งจะรอโดยมีผด.ดูแลและเตรียมที่นอนไปด้วย เมื่อเด็กกลุ่มแรกรับประทานอาหารเช้าเสร็จ ผด.หนึ่งคนจะคอยเตรียมอุปกรณ์การแปรงฟัน และดูแลให้แปรงอย่างทั่วถึง ผด.คนที่อยู่ที่ห้องอาหารจะต้องทำความสะอาดบริเวณนั้นคอยให้เด็กอีกกลุ่มเข้ามารับประทานอาหาร เมื่อเด็กกลุ่มแรกแปรงฟันเสร็จก็สามารถเข้าอนได้ทันที ขณะเดียวกันเด็กกลุ่มที่สองก็เข้าไปรับประทานอาหารเช้าได้และทำกิจกรรมต่อเนื่องกันจนเข้าอน

- ศูนย์เด็กบ้านเหมียง ถึงแม้จะมีผด. 2 คน แต่ช่วงอาหารกลางวัน ซึ่งมีกิจกรรมหลายอย่างและต่อเนื่องกันนั้น มีแม่ครัวที่นำอาหารกลางวันมาส่งจะช่วยเตรียมอาหาร และอยู่ช่วยดูแลเด็กจนกว่าจะนอน รวมทั้งช่วยเก็บกวาดล้างจานแล้วจึงจะกลับ และผด.ไม่ต้องรับภาระในส่วนนี้ ทำให้การดูแลเด็กสามารถทำได้ตามขั้นตอน

- ศูนย์เด็กบ้านหลุก และบ้านอ้วน มีผด.แห่งละ 3 คน แต่มีแม่ครัว มาใช้ห้องครัวและอุปกรณ์ที่ศูนย์ฯ หากหมดหน้าที่การทำอาหาร เก็บกวาดล้างจานแล้ว แล้วยังอยู่ช่วยผด.ดูแลเด็กทั้งวัน

การที่ผด.มีจำนวน 2 คนขึ้นไปการแบ่งหน้าที่กันจะช่วยให้การ ดำเนินกิจกรรมเป็นไปด้วยความเรียบร้อยต่อเนื่อง หากมีผด. 3 คนจะทำให้สามารถใช้ระบบการ แบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มเพื่อให้เด็กอายุใกล้เคียงกันทำกิจกรรมต่างๆ เสร็จไปพร้อมๆกัน และทำให้ สามารถดูแลเด็กได้ใกล้ชิดขึ้น ในกรณี ผด.ต้องมีความสนิมสนม พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือกัน มีการ แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ และช่วยกันทำโดยไม่เกียจคร้าน นอกจากนั้นหากกรรมการพัฒนาชุมชน เลือกจ้างเหมาแม่ครัวที่สามารถให้เวลา来帮助ผด.ในช่วงเวลาอาหารกลางวันได้จะทำให้การจัด กิจกรรมประจำวันของผด.เป็นไปด้วยความเรียบร้อยมากขึ้น

3.3 การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่

ในหัวข้อที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะวิเคราะห์การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ในสอง ประเด็น ได้แก่ เปรียบเทียบระบบการสนับสนุนระหว่างการระดมสมองสนับสนุนกับการสั่งการ และการสนับสนุนด้านวิชาการซึ่งมีการพัฒนาจากการอบรมมาเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้และ ประสบการณ์ซึ่งกันและกันของผด. ดังนี้

3.3.1 ระบบการสนับสนุน เปรียบเทียบระหว่างการสนับสนุนโดยการระดม สมองระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์ฯ กับการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา

กรรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการดำเนินงานของ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นผู้ทำการคัดเลือกผด. ให้การสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณสำหรับให้ค่าตอบแทนแก่ผด. งบประมาณอาหารกลางวันและอาหารเสริมสำหรับเด็ก และอาจรวมไปถึงงบประมาณสำหรับการก่อสร้าง นอกจากนั้นยังจัดให้มีการอบรมให้ความรู้แก่ผด.เกี่ยวกับการดูแล เด็ก พัฒนาการประจำตำบลจะเป็นผู้ที่คอยติดตามการดำเนินงานของศูนย์ฯ จัดให้มีการประชุมผด. เพื่อรับทราบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานและชี้แจงนโยบายต่างๆ โดยหลักการแล้วการดำเนินงานของกรรมการพัฒนาชุมชนจะชี้แนะทางส่งเสริมให้ชุมชนได้รับรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของ ศูนย์ฯ พัฒนาการจะแนะนำให้ผด.ชักชวนผู้ปกครองให้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาศูนย์ฯในวัน

สำคัญ แต่ในทางปฏิบัติแล้วการดำเนินงานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของพัฒนากรเป็นการทำตามนโยบายและการรับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชา ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนากรกับผด.และ กพด.จึงเป็นไปในลักษณะของการสั่ง หรือเป็นผู้ให้ และอาจไม่ได้คำนึงถึงความต้องการหรือความคิดเห็นของผด.หรือกพด. เช่น การที่นายอำเภอ จัดตั้งศูนย์เด็กบ้านอ้วน มีการแต่งตั้งกรรมการที่ปรึกษาซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ในอำเภอ และมีนโยบายที่จะไม่ให้ผด.รบกวนผู้ปกครอง หรือชุมชน ดังนั้นการที่ศูนย์ฯเป็นผู้รับ ทั้งการรับคำสั่งและรับการสนับสนุน ทำให้ไม่เกิดความพยายามที่จะพัฒนา แต่จะรอรับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่เพียงอย่างเดียว

สำหรับการติดตาม การดำเนินงานทันตสาธารณสุขในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้น รับผิดชอบโดยเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยซึ่งมีภาระงานที่จะต้องรับผิดชอบสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบและมองว่าการดูแลทันตสุขภาพควรจะเป็นภาระของทันตบุคลากรมากกว่า การติดตามการดำเนินงานทันตสาธารณสุขในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจึงทำได้เพียงการทำตามแผนปฏิบัติการเท่านั้น ส่วนฝ่ายทันตสาธารณสุข โรงพยาบาลแม่ทะ นอกจากจะออกไปให้บริการทันตกรรมแก่เด็กในศูนย์ฯทุก 3 เดือนแล้ว ยังติดตามการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในความรับผิดชอบเฉพาะพื้นที่ของตนซึ่งสามารถทำได้สม่อกว่าเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย และผด.จะคล้อยตามคำแนะนำซึ่งดูเหมือนจะมีน้ำหนักมากกว่าคำแนะนำของเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ที่เวลาเข้าเยี่ยมเยียนศูนย์ฯจะกล่าวแนะนำเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัยโดยรวมของเด็ก

3.3.2 การสนับสนุนด้านวิชาการ มีการพัฒนาจากการอบรมมาเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

นอกจากการติดตามการดำเนินงานแล้ว สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ลำปางร่วมกับฝ่ายทันตสาธารณสุข โรงพยาบาลแม่ทะ จัดให้มีการอบรมเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทันตสุขภาพมาโดยตลอด แต่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสามารถดำเนินการได้ดีไม่เท่ากัน เพราะในการจัดอบรมนั้น ไม่ได้คำนึงถึงการนำกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพมาปรับให้สอดคล้องกับการดำเนินกิจกรรมตามปกติของศูนย์ฯ จึงเปลี่ยนวิธีการจากการอบรมให้ความรู้มาเป็นการจัดให้มีการศึกษาดูงานในศูนย์เด็กที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการ ซึ่งได้แก่ศูนย์เด็กบ้านหลุก แต่จากการสังเกตการดำเนินกิจกรรมในศูนย์ฯทั้ง 6 แห่งที่ทำการศึกษา พบว่าผด.จากศูนย์เด็กบ้านอ้วนเท่านั้นที่มีความสามารถในการนำประสบการณ์จากการศึกษาดูงานไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินกิจกรรมในศูนย์ฯของตนได้ เนื่องจากผด.มีความพยายามที่จะพัฒนาการดำเนินงาน ทั้งนี้ศูนย์เด็กบ้านอ้วนมีสภาพใกล้เคียงกับศูนย์ฯต้นแบบ กล่าวคือมีความพร้อมด้านสถานที่และงบประมาณ รวมทั้งมีจำนวนผด.เท่ากัน

3.4 การร่วมมือของผู้ปกครอง

ความสำเร็จของการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้นจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครอง การปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือระเบียบการรับเด็กเข้ามาดูแลในศูนย์ของผู้ปกครองรวมทั้งการให้ความร่วมมือในเรื่องของการดูแลทัศนตสุขภาพของเด็กนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมประจำวันรวมทั้งกิจกรรมการดูแลทัศนตสุขภาพของศูนย์ฯด้วย ซึ่งผู้ปกครองจะเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือและปฏิบัติตามเงื่อนไขของศูนย์ฯได้นั้น ศูนย์ฯจะต้องมีผลค.ที่สามารถปฏิบัติงานจนเป็นที่ยอมรับและมีกพด.และกรรมการที่ปรึกษาที่ชาวบ้านให้ความนับถือ มีการชี้แจงวัตถุประสงค์การดำเนินงานและแนวทางการดำเนินงานให้ผู้ปกครองเข้าใจว่าจะเกิดประโยชน์โดยตรงกับบุตรหลานของตน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กประการสุดท้ายที่จะกล่าวถึงต่อไป คือ ปัจจัยสร้างเสริม

4. ปัจจัยสร้างเสริม (Reinforcing Factors)

ปัจจัยสร้างเสริมนั้นเป็นผลสะท้อนที่บุคคลจะได้รับ หรือคาดว่าจะได้รับการแสดงพฤติกรรม ซึ่งจะกลายเป็นแรงจูงใจให้บุคคลทำพฤติกรรมนั้นอย่างต่อเนื่อง

4.1 การประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดีเด่น

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กส่วนใหญ่เปิดทำการมาเป็นเวลานานคค.และกพด.ใช้ประสบการณ์ในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งปัจจุบันทั้งกพด.และคค.ให้ความสนใจกับการพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์ฯน้อยลง และเห็นว่าการทำงานของศูนย์ฯค่อนข้างอยู่ตัว จึงไม่เห็นความจำเป็นของการพัฒนา แต่ศูนย์เด็กบ้านลูกที่ประชาชนในหมู่บ้านเป็นผู้ริเริ่มในการก่อตั้ง มีการร่วมกันระดมความคิดและร่วมกันทำโดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นที่ปรึกษา มีการดำเนินงานและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนมีความก้าวหน้าเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองในการนำเด็กมาเข้ารับการดูแล และผู้ปกครองยังให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามข้อตกลงหรือเงื่อนไขของศูนย์ฯ ทำให้การดำเนินกิจกรรมในศูนย์ฯเป็นไปด้วยความเรียบร้อย จนกระทั่งได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวแทนระดับอำเภอในการประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดีเด่น ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้บุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งกรรมการหมู่บ้าน กพด. คค. ชาวบ้าน ผู้ปกครองเด็กตลอดจน เจ้าหน้าที่ เข้ามาร่วมกันระดมความคิด วางแผนในการพัฒนาอีกครั้งหนึ่ง และทำตามมติที่ประชุม มีการแบ่งหน้าที่การทำงานทั้งการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล การแนะนำชี้แนะจากเจ้าหน้าที่ ผู้ชายทำหน้าที่

พัฒนาสถานที่เช่นทาสีรั้ว จัดการปลูกพืชผักสวนครัว ผู้หญิงช่วยกันผลิตสื่อการสอน และตกแต่งอาคารต่างๆ เป็นต้น

4.2 การประเมินศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีการดำเนินงานทันตสาธารณสุขผ่านเกณฑ์มาตรฐานของคณะทำงานแก้ไขปัญหาทันตสาธารณสุขเขต 10

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง ได้รับนโยบายการส่งเสริมทันตสุขภาพในเด็กก่อนวัยเรียน และมีการดำเนินงานร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด เพื่อดำเนินงานทันตสาธารณสุขในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมาตั้งแต่ปี 2535 โดยการฝึกอบรมให้ผด.สามารถดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ และมีการติดตามการดำเนินงานโดยเจ้าหน้าที่ทุกระดับ แต่จากการสำรวจสถานะทันตสุขภาพพบว่าโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียนนั้นเป็นปัญหาทันตสาธารณสุขของจังหวัดในเขต 10 จึงมีการทบทวนการดำเนินงานส่งเสริมทันตสุขภาพที่ผ่านมาและจัดโครงการแก้ไขปัญหาโรคฟันผุในเด็กก่อนวัยเรียนขึ้น ให้มีการพัฒนาศูนย์เด็กให้มีมาตรฐานในการดูแลทันตสุขภาพของเด็กในศูนย์ฯ โดยกำหนดเกณฑ์สำหรับการประเมินไว้ 13 ข้อเพื่อให้ผด.ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และจะมีพิธีมอบใบประกาศเกียรติคุณให้สำหรับศูนย์เด็กที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานการดำเนินการ และมอบให้ผด.ในศูนย์ฯดังกล่าวด้วย

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างของผด.ที่รับทราบว่าจะมีการประเมินตามเกณฑ์ดังกล่าว และเห็นความสำคัญของการพัฒนา จะพยายามจัดกิจกรรมให้ได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด

- ผด.ของศูนย์เด็กบ้านเหมียง และบ้านอ้วน ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการให้เด็กอายุมากกว่า 2 ปี สามารถเลิกคึนมจากขวดได้
- ศูนย์เด็กบ้านเหมียงได้จัดสร้างที่สำหรับแปรงฟันให้กับเด็ก ในช่วงที่ศูนย์ฯมีการพัฒนาสถานที่ สร้างอาคารกิจกรรมเพิ่มเติม (ปรับพื้นที่ของศูนย์ฯให้เท่ากับถนน สร้างห้องน้ำและที่สำหรับแปรงฟัน)

จากตัวอย่างความพยายามดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การใช้วิธีการประเมินมาตรฐานการดำเนินงานทันตสาธารณสุขและการจัดพิธีมอบใบประกาศเกียรติคุณนั้น ประสบความสำเร็จในการกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจที่จะพัฒนาในระดับหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามพบว่าศูนย์ฯที่ดำเนินการผ่านเกณฑ์ฯจนได้รับมอบใบประกาศเกียรติคุณนั้น เมื่อดำเนินการไประยะหนึ่งจะมีคุณภาพการดำเนินงานลดลง ลดความเคร่งครัดของการปฏิบัติในบางกิจกรรม เช่น ความพยายามให้เด็กอายุ 2 ปีขึ้นไปในศูนย์ฯเลิกคึนมขวด หรือการเอใจใส่ดูแลเด็กเล็กขณะแปรงฟันหลังอาหาร

กลางวัน นั่นคือ ปัจจัยสร้างเสริมในลักษณะของการให้รางวัลนั้น ไม่ใช่ปัจจัยที่จะทำให้ศูนย์ฯคงคุณภาพการดำเนินงาน ได้อย่างยั่งยืน

4.3 การได้รับการคัดเลือกให้เป็นสถานที่สำหรับให้ผด. จากศูนย์เด็กอื่นๆ ได้ ศึกษาดูงาน การดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพ

ตามที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปางได้เปลี่ยนรูปแบบของการอบรมผด. จากเดิมที่ใช้การอบรมให้ความรู้มาเป็นการศึกษาดูงานในศูนย์เด็กต้นแบบที่มีการดำเนินการดี นับเป็นปัจจัยสร้างเสริมให้ผด. ของศูนย์เด็กต้นแบบ ให้ต้องมีการรักษาคุณภาพการดำเนินงานของศูนย์อยู่ตลอดเวลา ได้แก่ การจัดระบบการดูแลเด็ก และการยึดถือข้อปฏิบัติในการรับเด็กอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้การเป็นที่ศึกษาดูงานยังเป็นสิ่งกระตุ้นให้ศูนย์ฯต้องมีการรักษาสภาพอาคารและสิ่งแวดล้อมให้ดูสวยงาม ซึ่งทำให้ผด.และผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการจัดการดังกล่าว เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นศูนย์ฯเด็กต้นแบบ

จากการใช้กรอบแนวคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นแนวทางในเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรมการดูแลทันตสุขภาพในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่ารายละเอียดของปัจจัยต่างๆที่ได้จากการศึกษานั้นในบางประเด็นมีความแตกต่างกับกับแนวคิดในกรอบเบื้องต้น โดยเฉพาะในส่วนของปัจจัยโน้มน้าว จึงได้ทำการปรับกรอบแนวคิดใหม่ตามสิ่งที่ได้จากการศึกษา ดังต่อไปนี้

กรอบแนวคิดในการศึกษา

